Autoanalitičnost i autodestruktivnost u prozi Milutina Cihlara Nehajeva

Knez, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:247922

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog i engleskog jezika i književnosti

Marina Knez

Autoanalitičnost i autodestruktivnost u prozi Milutina Cihlara Nehajeva

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2015.

Sažetak i ključne riječi

Milutin Cihlar Nehajev jedan je od najznačajniji hrvatskih književnika u razdoblju moderne. Štoviše, upravo je on taj koji je prvi od naših književnika zakoračio u to razdoblje. Njegova prozna djela, konkretnije roman Bijeg, novele iz zbirke Veliki grad te novela Onaj žutokosi predmet su analize u ovom radu. Na tim predlošcima nastoji se prikazati kompleksnost i slojevitost Nehajevljeva književnog stvaralaštva kroz obradu autoanalitičnosti, autodestruktivnosti i teorije egzistencijalizma. Autoanalitičnost je bila jedan od temeljnih Nehajevljevih postupaka pri karakterizaciji likova. Težište mu je bilo na analizi unutrašnjeg svijeta likova, a čitatelju je pružilo široki dijapazon osjećaja i misli glavnih junaka koji su skloni čestoj analizi vlastitih postupaka. Autodestruktivnost je definirana kao sklonost samoozljeđivanju te raznoraznim riskantnim ponašanjima (uživanje alkohola, pušenje, kartanje…), a koji mogu dovesti i do suicida. Autoanalitičnost i autodestruktivnost usko su vezane uz egzistencijalna pitanja, stoga Nehajev nije propustio priliku i to implementirati u svoja prozna djela, kao što će uostalom i biti prikazano u predstojećim poglavljima.

Ključne riječi: *Nehajev, Milutin Cihlar, autoanalitičnost, autodestruktivnost, egzistencijalizam*

SADRŽAJ

1. Uvod……3

2. Milutin Cihlar Nehajev……4

3. ***Autoanalitičnost i autodestruktivnost***…….…….6

3.1. Predstavljanje likova i njihovih zajedničkih crta….…….……...7

3.1.1. Novele……...7

3.1.2. Roman……...9

3.2. Od filozofije egzistencije do autoanalize i autodestrukcije likova……10

3.3. *Autoanalitičnost*……16

3.4. *Autodestruktivnost*……..28

3.4.1. Primarna autodestrukcija…….29

3.4.2. Kompromis……..33

3.4.3. Kontraproduktivne strategije……...35

4. Zaključak……...37

5. Popis predložaka i literature……..40

1. UVOD

Tema ovog završnog rada prikaz je autoanalitičnosti i autodestruktivnosti koje su kao karakterne osobine bile svojstvene tipičnim Nehajevljevim likovima u drugoj fazi njegova književnog stvaralaštva. Djela u koja se pruža uvid su prije svega najpoznatiji roman hrvatske moderne *Bijeg*, te novele iz zbirke novela *Veliki grad* uz dodatak novele *Onaj žutokosi*, koja – iznimno – pripada trećoj fazi njegova stvaralaštva.

Rad je podijeljen u dvije oveće cjeline. U prvoj cjelini predstavljaju se biografija i bibliografija samog autora, Milutina Cihlara Nehajeva, uz pomoć članka Sonje Nikolić i Nenada Trinajstića *Milutin Cihlar Nehajev – hrvatski književnik i kemičar*, knjige *Povijest hrvatskog romana od 1990. do 1945.*, Krešimira Nemeca, knjige *Povijest hrvatske književnosti*, autora Dubravka Jelčića te članka Vice Zaninovića *Milutin Cihlar Nehajev*.

Druga cjelina nosi naslov *Autoanalitičnost i autodestruktivnost*, a podijeljena je u nekoliko manjih poglavlja. Nakon samog uvoda u kojem se definiraju naslovni problemi te navodi literatura koja će se upotrebljavati, slijedi predstavljanje samih novela i romana koji su poslužili kao predložak, a predstavljeni su kroz zajedničke crte likova koji su u radu bili u središtu analize. Kako je egzistencijalizam usko vezan uz oba problema, njemu je posvećeno sljedeće manje poglavlje. U tom poglavlju obrađuju se neki od junaka kroz predstavljanje dva od tri tipa egzistencije (estetski, etički) te se obrađuje odnos pojedinca i društva pri čemu društvo ima negativan predznak. Nakon egzistencijalizma, slijedi poglavlje pod nazivom *Autoanalitičnost*. U tom poglavlju, nakon same definicije autoanalitičnosti kao temeljnog postupka u karakterizaciji likova, slijedi prikaz toga postupka na konkretnim predlošcima, ali i ponovni povratak egzistencijalnim problemima koji u ovom poglavlju nisu dominantni, ali su u službi autoanalitičnosti. Konačno, u posljednjem poglavlju naslovljenom *Autodestruktivnost*, definira se naslovni pojam te se kroz tri tipa autodestruktivnosti (primarna autodestrukcija, kompromis, kontraproduktivne strategije) obrađuju predlošci, tj. postupci likova koji ulaze u ove podskupine.

Pošto navedena poglavlja budu obrađena, uslijedit će zaključak, koji će predstavljati sumu svih predstavljenih informacija te popis predložaka i literature koja je korištena pri izradi ovoga rada.

2. MILUTIN CIHLAR NEHAJEV

Prominentan predstavnik hrvatske moderne, a ujedno i najznačajniji prozaik toga razdoblja upravo je Milutin Cihlar Nehajev, hrvatski književnik, esejist i kritičar češkoga podrijetla. Rođen je u Senju, 18. studenoga 1880., a upravo odatle dolazi i njegovo književno / umjetničko ime – Nehajev – naziv je uzeo prema starom gradu Nehaju koji se nalazi iznad rodnog mu Senja. Pučku školu završio je u Senju, a gimnaziju je pohađao u Senju i Zagrebu, gdje je u konačnici i maturirao. Potom odlazi u Beč gdje je na Sveučilištu studirao kemiju, koju je i doktorirao 1903. U područje umjetnosti zašao je 1905. kada je u Zadru pokrenuo časopis *Lovor*, a potom je bio i suradnik zagrebačkog dnevnog lista *Obzor*. Za vrijeme svoga boravka u Trstu, uređivao je i tršćanski list *Balkan*. Od 1909. do 1912. boravio je u Križevcima, gdje se posvetio svojoj prvoj ljubavi – kemiji. Nakon tog kratkog razdoblja, vraća se u Zagreb te se potpuno posvećuje književnom i novinarskom radu. Važno je spomenuti i da je 1926. bio izabran za predstavnika Društva hrvatskih književnika. Umro je 7. travnja 1931. u Zagrebu.

Njegovo književno stvaralaštvo dijeli se u tri faze. Prvu fazu obilježava vrlo kratak niz godina, a trajala je okvirno od 1895. do 1897. U ovoj fazi, kojom je uostalom i započeo svoj književni rad, javljao se uglavnom pjesmama, pripovijetkama i književnim člancima. U pjesmama se odražava vladajući duh vremena (pravaška poezija), dok se u proznim radovima kao i u kritičkim sastavima pretežno oslanjao na 'djela realističke orijentacije'. Međutim, kako su mu književne ambicije brzo rasle, tako se i mijenjao njegov pristup obradi književnih djela. Naime, vrlo brzo napušta tada dominantnu struju u hrvatskoj književnosti koja se ocrtavala u vjernom slikanju života te se počinje sve više zanimati novijim literarnim pokušajima koji su bili zaokupljeni unutrašnjom analizom likova tj. 'analizom duševnih doživljaja'. Upravo zbog toga, u pripovijetkama iz ovoga razdoblja pokušava slijediti te nove tendencije u književnosti. U te pripovijetke ulaze *Nemoć* (1895.), *Bijednička smrt* (1896.), *U zadnjim plamsajima* (1896.) te *Nebo i pakao* (1898.).

Druga, ujedno i najznačajnija i najplodonosnija, faza njegova književnog stvaralaštva traje do kraja Prvog svjetskog rata. U ovoj fazi, kao što je to već predvidjela prethodna faza, potpuno se okreće modernizmu i modernističkim tendencijama prema kojima je temeljni zahtjev svakog književnika bio predstaviti život i borbu čovjeka toga doba, koji je prema Nehajevu *„čovjek zagledan u sebe, ni u što ne vjeruje, nitko ga ne razumije; to je osamljenik koji gubi*

ideale i ni velike zamisli, grandiozne ideje, više ga ne privlače" (Jelčić, 2004: 297). Ovdje više naglasak nije bio na akciji, fabuli i izvanjskim događajima, a osnovni sukob prema tome nije više onaj između glavnog junaka i brojnih kontraagensa, nego se on nalazi unutar lika. Sukob je to lika sa samim sobom, a prikazan je uostalom i kroz vizuru toga lika. Kako su Nehajevljevi likovi uglavnom poraženi već na samom početku njegovih proznih djela, *„preostaje još samo 'odmatanje' filma: autoanaliza, traženje uzroka propadanja, prekapanje po prošlosti, misaona aktivnost"* (Nemec, 1998: 49). Ovo je razdoblje u kojem su nastala ponajbolja djela ne samo Nehajevljeva opusa nego i hrvatske moderne, a najbolje je svakako djelo *Bijeg* (1909.), roman koji je proglašen najuspješnijim, a ponekad i jedinim djelom rane moderne. Uz *Bijeg*, ističe se i zbirka pripovijedaka *Veliki grad* (1919.), a sama pripovijetka istoimenog naziva bila je *„zametak iz kojega se kasnije razvio roman Bijeg"* (Nikolić, Trinajstić, 2006: 282). Uz roman i pripovijetke, Nehajev se okušao i u dramskom stvaralaštvu, a posebno se ističu *Prijelom* (1897.), *Svjećica* (1898.), *Život* (1905.) te *Spasitelj* (1916.). Ipak, kako se bližio kraj ove faze njegova stvaralaštva, tako se bližio i kraj njegovih modernističkih koncepcija. Sve je više izbjegavao subjektivizam u svojim djelima, a na cjelokupno stvaralaštvo ovog razdoblja počeo se i kritički osvrtati.

Treću i posljednju fazu Nehajevljeva stvaralaštva obilježilo je razdoblje između dva svjetska rata. Bježeći od subjektivizma u svojim djelima, uvelike mijenja svoje poglede, ali i svoj pristup kako odabiru teme tako i samoj obradi djela. Ova faza obilježena je povratkom – svojoj zemlji i njezinim ljudima, ali i početnim književnim tendencijama. Drugim riječima, u obradi djela ponovno se služio metodom realističko-objektivnog pripovijedanja, a što se tiče tematike, želio je prikazati *„život jednog doba, njegova nastojanja i težnje"* (Zaninović, 1964: 33) tj. ocrtavao je likove koji pripadaju građanskom društvu onoga doba, a rezultat su takvih nastojanja pripovijesti *Jubilej* (1927.), *Onaj žutokosi* (1929.) te *Kostrenka* (1930.). Također, Nehajev je pokazao i zanimanje za građu iz hrvatske prošlosti, koja je bila od šireg društvenog značaja, a rezultat su roman *Vuci* (1928.) u kojem je opisao sudbinu Frana Krste Frankopana, te roman *Rakovica* (1932.) u kojem je obradio rakovičku bunu te ocrtao tragičan život hrvatskog domoljuba Eugena Kvaternika. Oba romana objavljena su posthumno.

3. AUTOANALITIČNOST I AUTODESTRUKTIVNOST

U Nehajevljevu stvaralaštvu druge faze temeljni postupak obrade djela bio je poniranje u unutrašnjost njegovih junaka kako bi svoje vjerne čitatelje upoznao s uzrocima koji su njegove junake doveli do sloma i propasti. Postupak je to koji se još naziva i autoanalitičnost, a očituje se u iznošenju na svjetlo dana svih misli, ideja, stavova i osjećaja ili drugim riječima svih misaonih previranja junaka njegovih djela. Budući da je u prvom planu činjenica da se njegovi junaci često prepuštaju kontemplaciji i snatrenju, naglasak nije na izvanjskoj nego na unutarnjoj romanesknosti, tj. hladnoj psihološkoj analizi, refleksiji junaka te, budući da su orijentirani prošlosti, tehnici sjećanja. Rezultat je ovakvih tendencija likova, osim raznih mentalnih poremećaja (kao što su poremećaji raspoloženja), sklonost nekih od njegovih junaka autodestruktivnosti. Autodestruktivnost je definirana kao sklonost samoozljeđivanju te raznoraznim riskantnim ponašanjima (uživanje alkohola, pušenje, kartanje…), a koji mogu dovesti i do suicida. Autoanalitičnost i autodestruktivnost usko su vezane uz egzistencijalna pitanja, stoga Nehajev nije propustio priliku i to implementirati u svoja prozna djela, kao što će uostalom i biti prikazano u predstojećim poglavljima.

Analiza autoanalitičnosti (kao temeljnog postupka u karakterizaciji likova), autodestruktivnosti te egzistencijalizma koji je od njih gotovo nerazdvojan, bit će provedena na Nehajevljevim proznim djelima, točnije, na novelama iz zbirke *Veliki grad*, noveli *Onaj žutokosi*, koja ne ulazi u tu zbirku te na najuspješnijem romanu hrvatske moderne – romanu *Bijeg*. Kako bi se ovakva analiza uspješno provela, za teoriju egzistencijalizma koristit će se članak Aleksandre Golubović *Od egzistencijalne nedoumice do filozofije egzistencije u S. Kierkegaarda* te dijelovi članka Vice Zaninovića *Milutin Cihlar Nehajev*. Taj članak upotrebljavat će se u svim poglavljima. Za autoanalitičnost pretežno će se upotrebljavati spomenuti članci uz dodatak uratka Mirjane Živny pod nazivom *Sažetak: književnopovijesna i književnoznanstvena obilježja djela*, a koji se nalazi u samom djelu. Konačno, u obradi autodestruktivnosti temelj će biti članak *Self-Destructive Behavior and Suicide Prevention in Adolescence: An Existential and Meaning-Centered Perspective*, autora Hannila i Purjoa, studija *Self-Defeating Behavior Patterns among Normal Individuals: Review and Analysis of Common Self-Destructive Tendencies*, autora Roya R. Baumeistera i Stephena Schera te članak *Self-Defeating Behavior* s internetske stranice psychwiki.

3.1. PREDSTAVLJANJE LIKOVA I NJIHOVIH ZAJEDNIČKIH CRTA

3.1.1. NOVELE

a) ***Poloneza*** → **Gospodin Mihaljević**: *„čovjek tankih osjećaja, od naravi mekoputan i ćutljiv“* (Nehajev, 1944: 7); sanjar s 'okom psihologa'; počinje sanjariti u svome udobnom naslonjaču, slušajući Chopina i ubrzo mu čitav okoliš ispunjava prošlost te on *„zapada u gorčinu i osjećaj nečega praznoga i nevaljaloga“* (Nehajev, 1944: 6). Prisjeća se mlađih dana i jedne mlade gospođice, koja se svojom izvedbom Chopinove *Poloneze* snažno dojmila Mihaljevića. Otada se on promijenio.

b) ***Veliki grad*** → **Fran Mirković**: čovjek koji se potpuno odvojio od društva i majke; *„ne zanima ga očito ništa, što se događa oko njega; on već godinama i godinama isto tako mehanički koraca“* (Nehajev, 1944: 15). Navikao na rutinu i mir, dobiva pismo od majke i zapada u krizu. Odaje se piću, pada u dugove i pomišlja na samoubojstvo. To ga dovodi do konačnog sloma. Kreće u bunilu trčati gradom i okrivljavati ga (grad) za sve svoje nedaće, za lažan sjaj kojim ga je privukao, da bi se na kraju ispostavilo da je sav taj sjaj zapravo obično blato. Takav kakav jest, doživljava slom živaca te se baci pod električni tramvaj.

c) ***Zeleno more*** → **Gospodin doktor Hektor Grančarić**: nakon očeve smrti, vraća se u kući; ondje počinje razmišljati o svojoj prošlosti, sjeća se mlađih dana i Klare (djevojke s kojom je neko vrijeme ljubovao); *„bila je oduviek u njega silna snaga fantazije“* (Nehajev, 1944: 55); *„naučio se Grančarić nekom čudnovatom hladnom motrenju“* (Nehajev, 1944: 61). Počinje razmišljati o uzroku očeve nagle smrti te posvećuje i vrijeme i živce pokušavajući pronaći odgovor. Postaje nervozan i odaje se piću. Postaje trom i počinje se udaljavati od ljudi. Kada sazna da se otac ubio (otrovao se), uzima to kao nešto što je i njemu urođenu, kao nekakvu 'klicu sloma' koja će i njega sama odvesti u propast. Na kraju, zbog nemoći da se bori sa životom i nedaćama, prepušta se struji da ga nosi kako joj je volja.

d) ***Doktorova noć*** → **Doktor**: živi neispunjenim životom, brak svoj naziva kroničnom bolešću, a suprugu Elu suvišnim dodatkom. Volio je piti, a žena mu je zbog toga (između ostaloga) često prigovarala. Uvijek su iste riječi izlazile iz njezinih usta, a on ih je već napamet znao. Počeo je odgađati svaki odlazak kući. Smatrao je da više ovako ne može, da se nešto mora učiniti jer ovakav brak ubija i njega i nju. Tada se dogodi nesreća (dva vlaka se sudare) i to ga konačno trgne. Preuzima odgovornost za svoj život, karijeru, stradale, sve dok ne ukrade vrećicu novca od

pokojnika. Počinje ga mučiti savjest, osjećao je poglede ljudi i mislio da oni znaju za tu krađu, a počeo je i halucinirati. Bio je svjestan da mu je to bila prilika za bolji život, ali ju on jednostavno nije mogao uzeti. Novce vrati i iako se nije obogatio, nakon takve kaotične noći postiže nekakav unutarnji mir. Nesreća je bila ta koja ga je trgnula iz života.

e) ***Godiva*** → **Gabrić**: živi u osami, povučenim životom; sreće prijatelja iz mlađih dana (pripovjedač), poziva ga kod sebe; kada je pala noć, Gabrić odlučuje otvoriti dušu te započinje svoju dugu, tužnu priču o svome životu. Pričao je o tome kako se oženio Jelenom, kako su vodili buran život ispunjen proslavama i dugim noćnim druženjima u velikom društvu prijatelja, kako je Jelena u tome svemu uživala. Ali, došlo je do prijeloma. Jelena se počela povlačiti, odbacivati ga od sebe, a on, ne znajući što se s njom događa, stao je preispitivati sve svoje postupke i svaku riječ koju joj je uputio ne bi li utvrdio je li možda on kriv za takvo njezino stanje. Jelena je svakim danom bivala sve gore i gore pa ju je Gabrić na kraju odlučio odvesti u sanatorij. Ondje mu je na samrti priznala svoju nevjeru, a on dolazi do spoznaje. Zaključuje da su oboje imali *„pogrješku u…duševnoj strukturi“* (Nehajev, 1944: 148) stoga im je i sreća bila *„zlo sagrađena“* (Nehajev, 1944: 169).

f) ***Iz neznanog kraja*** → **Žena**: živi mirnim i udobnim životom sa suprugom i djecom u njihovom obiteljskom domu sve dok joj suprug nije dobio poziv u rat na koji se i odazvao. On odlazi i u početku se redovno javlja, ali kasnije žena dobiva pismo koje je poslala suprugu, a na njemu piše: nestao. Ona tada pada u očaj, zapušta se, zanemaruje djecu, sebe, druženja i kućanske obaveze, razdire ju nemir, očaj, strah. Sredstva za život pomalo su postajala nedostatna sve dok nisu imali što za jesti i što za obući. Žena razmišlja o svom životu i pomišlja kako bi najbolje bilo da i ona i djeca pomru. Kasnije, suprug joj se ipak javi, a nakon nekog vremena stigne kući. Ali rat je učinio svoje i on je sada drugi čovjek. I ona se promijenila. Shvaćaju da je njihovo vrijeme prošlo, za njih je kasno: *„mi smo svršili svoje – nikad više one prave volje za svietlom…za nas same mi više nemamo što da tažimo – imamo još jedino da čuvamo smieh ove djece, koja nisu proživjela strahota…oni još jesu ljudi, i mogu biti ljudi, mi više ne“* (Nehajev, 1944: 240, 241).

g) ***Onaj žutokosi*** → **Dr. Stanko Banović**: odvjetnik i vlasnik najbogatije kancelarije u glavnom gradu, predsjednik Centralne Banke; na ženin nagovor odlazi u sudnicu slušati sudsku raspravu. Zaintrigirao ga je osumnjičenik, koji mu se učinio poznatim od negdje. Kada osumnjičenog konačno izvedu pred suca, Banović (prisjećajući se prošlosti) dolazi do spoznaje da je čovjek

kojemu se sudi zapravo njegov sin. Sebe drži krivcem za tu cijelu situaciju. Smatra da on u sebi nosi tu 'klicu propasti' koja je sada upropastila i njegova sina. Odaje se piću, postane očajan, pomalo i lud. U bunilu, odlazi iz grada.

3.1.2. ROMAN

h) ***Bijeg*** → **Đuro Andrijašević**: mladi intelektualac koji se ne snalazi u sredini u kojoj se nalazi. Osjeća da ga sputavaju okovi sa svih strana (profesija – govore mu da se mora strogo držati pravila i šablona; materijalne brige – posuđuje novac od majke, ali i omraženih kolega; ženidba s Verom – koju konstantno odgađa). Đuro Andrijašević u stalnom je sukobu s okolinom, ali i sa samim sobom. Poput ostalih likova, sklon je čestom snatrenju: *„Još od najranije mladosti u njega je jaka sanjarska žica“* (Nehajev, 2012: 109), a samim time i autoanalizi koja ga je i dovela do sloma jer nije bio u stanju sa sebe otresti sve udarce koje mu je život zadao. Autoanaliza ga vodi u autodestrukciju (psihičku, fizičku), ali i do konačnog sloma / bijega tj. smrti.

3.2. OD FILOZOFIJE EGZISTENCIJALIZMA DO AUTOANALIZE I AUTODESTRUKCIJE LIKOVA

Egzistencijalizam je filozofski pravac koji se javlja u prvoj polovici 20. stoljeća u djelima Jeana Paula Sartrea. Pravac je to koji se bavi pitanjima egzistencije, ali i njenim poljuljanim temeljima. Osim filozofije, egzistencijalizam, odnosno pitanja egzistencijalizma provlače se i kroz književnost, a neki od najznačajnijih književnika koji su posezali upravo za takvom podlogom svojim djelima su Albert Camus, Franz Kafka, Samuel Beckett, Simone de Beavouir i mnogi drugi. Međutim, kao što će se pokazati, Milutin Cihlar Nehajev također je koristio filozofiju egzistencijalizma kao temelj u svojim djelima, a upravo su iz nje izrasla i druga dva velika pitanja koja su predmet obrade ovoga rada, a to su autoanaliza i autodestrukcija.

Jedan od najznačajnijih filozofa egzistencijalizma jest Sören Kierkegaard, kojega su njegovi sljedbenici nazivali ocem filozofije egzistencije. Prema Kierkegaardu, postoje tri temeljna sloja ili načina egzistiranja, a to su estetski, etički i religiozni.

Estet predstavlja najniži stupanj egzistiranja jer on nema prevlast nad vlastitom egzistencijom, nego njime upravljaju izvanjske okolnosti, kojima se on u potpunosti predaje. *„On nije donio odluku o preuzimanju brige za projekt vlastitog ostvarenja jer ga izvanjski poticaji toliko privlače da nije svjestan kako im se niti ne pokušava oduprijeti“* (Golubović, 2008: 261). To je čovjek koji uvijek traži nešto više, nešto novo, nešto što će mu uzdrmati život. Međutim, ono što ga u tome svemu koči je strah i to strah od nedostatka novih izazova i novih mogućnosti. Sve više ga obuzima *„skepsa zbog ograničenih mogućnosti spoznaje“* (Zaninović, 1964: 23) te zbog toga pada u stanje beznađa te ostaje u potpunosti neostvaren kao individualac.

Primjer esteta kao čovjeka koji je uvijek u potrazi za nečim novim što će mu ispuniti život, dati mu smisao, jest Fran Mirković. Čovjek je on koji zaista nema prevlast nad vlastitom egzistencijom, nad vlastitim životom, čovjek koji je postao žrtva rutine i koji postaje nervozan i na sami spomen majčinog pisma jer se boji da će mu to razbiti rutinu. Usprkos tomu, on je i čovjek u kojem postoji nešto, nekakva želja za promjenom, *„želja, da započne nešto novo, da se trgne iz toga mehaničnog, mašinalnog života…istriebiti iz njega svu tu užasnu, izpraznu monotoniju, koje sam sebi nikad nije htio da prizna“* (Nehajev, 1944: 24, 25). Ipak, ova njegova želja ostala je samo to – želja, a razlog tomu jest njegovo uvjerenje da mu je sudbina takva te da se on protiv nje jednostavno ne može boriti. On ne preuzima odgovornost za vlastitu

egzistenciju, nego kao krivca uzima i Veliki Grad, koji ovdje predstavlja izvanjsku okolnost koja u konačnici i upravlja sudbinom ovog malog čovjeka.

Slično tomu, Grančarić je također na neki način primjer esteta. Njegova potraga za novim svoje obličje dobila je u brojnim njegovim ljubavnim avanturama ili 'epizodama' kako on to naziva. Svaka djevojka koju bi upoznao, brzo bi mu jednostavno dosadila te bi on prešao na drugu. Proživio je poprilićan broj *„epizoda. No epizoda je ostala zbilja naviek samo epizoda“* (Nehajev, 1944: 71). Svoju sreću okušavao je i u pisanju članaka, *„no to je bilo riedko; nije u Grančarića bilo ozbiljne volje za književničko zvanje“ (*Nehajev, 1944: 73). Iz ovoga je vidljivo da je Grančarić tražio uporište na različitim stranama, ali ga nije našao. I on je, poput Mirkovića, osjećao da njime upravlja nešto što je jače i veće od njega, sudbina, stoga joj se i odlučio prepustiti.

Estet bi u neku ruku bio i Gabrić. Dok je živio na selu, stalno je osjećao da mu nešto nedostaje. Društvo nije bilo dostatno, objedi su bili jednolični. Stoga sa suprugom odlazi u Zagreb. Tamo se *„stao ozbiljnije baviti mišlju, da se uhvatim kakova posla“* (Nehajev, 1944: 153). Kako je on sam uvijek bio nekako umjetnički nastrojen, odvažio se i na glazbu i na arheologiju, jer se nije pravo mogao odlučiti čega da se uhvati. Baš kao i drugi spomenuti likovi, tražio je nešto što će ga malo trgnuti, prodrmati ga iznutra, dati njegovu životu smisao.

Đuro Andrijašević, junak romana *Bijeg*, također ulazi u ovu kategoriju i to u smislu čovjeka kojim upravljaju izvanjske okolnosti i koji ne preuzima brigu za vlastitu egzistenciju, nego se uvijek nekako pokušava udaljiti od dane situacije / problema ili im se jednostavno prikloniti i prepustiti se struji neka ga nosi. Uvijek je bježao od obaveza, od bilo čega što bi ga moglo sputati odnosno, što bi on mogao shvatiti kao okove koji mu priječe slobodu. Tako je, na primjer, izbjegavao i same misli o ženidbi za Veru, smatrao je da su to 'glupe brige' te da *„ne može biti drugačije“* (Nehajev, 2012: 17). Odavao se piću i kartanju, ali nije zbog toga osjećao grižnju savjeti jer, kako kaže, *„znam da ništa ne činimo od svoje volje“* (Nehajev, 2012: 72). Đuro je osjećao da je sputan s različitih strana, odnosno da mnogi pokušavaju njime upravljati. Tako je u školi opomenut od strane ravnatelja zbog toga što zalazi u druge discipline i objašnjava učenicima ono što se ne tiče njegova predmeta. Zabranjeno mu je da se slobodno izražava i naređeno da se *„drži suhe šablone zadavanja i ispitivanja lekcija“* (Nehajev, 2012: 105). Nadalje, odbijao je razmišljati o materijalnim brigama koje ga muče, bojao se otići u Zagreb jer bi tada morao posjetiti Veru i njezine roditelje, koji bi onda insinuirali na to da je krajnje vrijeme

da svrši nauke i oženi se Verom. Vjerojatno je ženidba s Verom bila jedan od ključnih razloga zašto nije htio privesti svoje školovanje kraju (dokle god nije završio školovanje, imao je izliku da se ne oženi Verom). Međutim, držao je da sam nije dovoljno jak da se odupre tom teretu i tim problemima. Stoga, često je dolazio do odluke da se prepusti životu: *„odluka 'podavati se životu' nije za nj bila ništa novo“* (Nehajev, 2012: 105). Smatrao je da se svim svojim nevoljama valja pokoriti, prepustiti životu da ga nosi jer *„nema smisla boriti se“* (Nehajev, 2012: 106). I što je više spoznavao svoju bijedu i nemoć, svoju inferiornost naspram života i izvanjskih okolnosti koje cijeli život upravljaju njime, to se je više prepuštao životu, a kasnije i smrti.

Sljedeći način egzistiranja je etički. Kod ovog načina egzistiranja čovjek ne dopušta da njime upravljaju izvanjske okolnosti, nego on sam *„preuzima odgovornost za vlastito ostvarenje i načine na koje će to postići“* (Golubović, 2008: 261). Međutim, iako Kierkegaard drži da je ovo kvalitetniji način egzistiranja, u njemu pojedinac također ne dostiže svoj vrhunac.

Gabrić je, s druge strane i čovjek koji, nakon prevrata u njegovu životu a koji je prouzrokovan ženinom smrću, od esteta postaje 'etičar'. I u njemu se dogodi prevrat. On je pričajući o svome životu opisao i posljednje trenutke i posljednje riječi svoje supruge. Nakon tog po njega traumatičnog događaja, on dolazi do spoznaje. Uviđa da njegova supruga nije kriva za grijeh koji je počinila, nego da su krivi muškarci uopće (i to ne samo za njezin, nego i za grijeh svake žene). On tim otvaranjem očiju, kao pravi etičar, preuzima odgovornost i svoj dio krivnje za to što joj se dogodilo i za to što je učinila. Međutim, kao što je spomenuto, ni u ovom načinu egzistiranja čovjek ne dostiže svoj vrhunac. Gabrić prihvaćanjem odgovornosti ne osjeća nikakvo zadovoljstvo ni ispunjenje, nego samo prihvaća posljedice i miri se sa svojom sudbinom.

Ipak, 'etičar' je možda u najčišćem smislu zapravo Doktor iz novele *Doktorova noć*. Nakon sudara dvaju vlakova i dolaska velikog broja ranjenika u njegovu ambulantu, nastaje veliki kaos i metež. Iako Doktor već neko vrijeme nije u svome poslu našao ispunjenja, a nije ni imao baš previše pacijenata, ova nesreća dobro ga je prodrmala iznutra. Preplavljenom dojmovima, živci su mu počeli popuštati. Ali, on se nije dao. Odlučio je uzeti uzde u ruke, preuzeti odgovornost za vlastitu egzistenciju, a s time i način na koji će to postići. Počeo je mahnito izvikivati naredbe, organizirati poslove, postrojavati ljude. U kaos je uveo red kako bi mogao raditi svoj posao. I ponovno se osjećao živim. Želio je *„trgnuti se – iz svoga života trgnuti se…A njega je trgnula nesreća…“* (Nehajev, 1944: 108). Međutim, kako ni 'etičar' ne

postiže puninu egzistencije, spletom okolnosti sav ovaj smisao koji mu je život na trenutak dobio, jednostavno je ispario. Na kraju, ni on ne osjeća zadovoljstvo ni ispunjenje, ali postiže nekakav unutrašnji mir.

Poput Gabrića i Đuro Andrijašević se ponekad odvažio pokazati onog 'esteta' u sebi. Premda rijetki, postojali su trenutci u kojima je on odlučio preuzeti odgovornosti za vlastitu egzistenciju. Kada je u trijeznom stanju uvidio da previše pije i da to zlo na njega djeluje, odlučuje dovesti život u red, odlučuje ostajati kod kuće, ne izlaziti u društvo i učiti. Nije dozvolio da ga ništa ometa, *„i svršio dobar dio posla u mjesec dana; zamolio rok za ispit, prepisao disertaciju i poslao na odobrenje“* (Nehajev, 2012: 92). Isto tako, jedne prilike je na nagovor gospođe Darinke zašao u đačko društvo. Laskalo mu je to što su ga držali poštovanim i iskusnim piscem te 'čovjekom od imena', što su ga mladići pozorno slušali te što je bio središtem neke akcije, ma kako mala ona bila. Nakon dana provedenog u radu, bivao je umornim i dobro spavao, a nakon toga se osjećao svježe i mirnije. *„Uvjerenje o vlastitoj vrijednosti i o poštovanju koje uživa tješilo ga i prekrivalo faktičnu prazninu koju je u duši osjećao“* (Nehajev, 2012: 130). Naravno, ovu vrstu utjehe zamijenio je alkohol i drugi oblici autodestruktivnog ponašanja, ali o tome će biti riječi u predstojećim poglavljima.

Postoji još jedan aspekt Kierkegaardove filozofije egzistencijalizma, a koji je usko vezan uz neka od Nehajevljevih proznih djela, a to je odnos pojedinca i društva pri čemu društvo karakterizira nazadovanje te uglavnom predstavlja *„najveću prijetnju čovjekovu autentičnom egzistiranju“* (Golubović, 2008: 260, 261). Stoga, upravo je pojedinac taj koji može biti predstavnik najviših vrijednosti i to ukoliko ne zapusti vlastitu egzistenciju i vlastitu vrijednost, odnosno, ako se ostvari kao individualac, a ne kao pripadnik jedne veće *„mase anonimaca koji najčešće žive oponašajući jedni druge“* (Golubović, 2008: 261). Kierkegaard također smatra da svaki pojedinac ostvarenju vlastite egzistencije treba pristupiti *„pojedinačno jer su načini njezina ostvarivanja različiti od čovjeka do čovjeka“* (Golubović, 2008: 262) čime se još više ističe potreba da individualac nadjača kolektiv.

Fran Mirković jedan je od pojedinaca koji, ne samo da je postao žrtvom društva i okoline, nego je toga i bolno svjestan. To ga je na kraju krajeva i nagnalo da postane žrtvom rutine. Razmišljajući o svome životu u Velikom Gradu, on se ponovno pobojava da će, ukoliko se odvaži nešto promijeniti, ponovno pasti na dno: *„pa zar da opet iza sastanaka s majkom zađe među ljude, u družtvo, među drugove, u tu masu, koja se valja blatnom, izgaženom ulicom, - i da*

se opet sruši pod noge drugima, koji su vriedniji i jači i koji će da preko njega hrle dalje napried?“ (Nehajev, 1944: 39). Razmišlja kako je za sve to kriv taj Veliki Grad, ta beštija sa zmijskim očima i sav njegov lažan sjaj i svi njegovi ljudi koji ga vuku na dno.

Sličnog je mnijenja i Hektor Grančarić koji ima *„od kuće usađeni prezir prema nižim klasama“* (Nehajev, 1944: 68) i koji dane provodi s *„prokletim malograđanima“* (Nehajev, 1944: 67). Razlog zbog kojeg je ovo ipak primjer negativnog utjecaja društva jest taj što su ga ti 'prokleti malograđani' navukli na redovite dolaske u krčmu, naučili ga piti i kartati, a to su neki od oblika autodestrukcije.

Đuro Andrijašević također je jedan od Nehajevljevih individualaca koji su bili itekako svjesni negativnog utjecaja koje društvo ima na njih: *„Ja i sam vidim da na me ne djeluje dobro to društvo“* (Nehajev, 2012: 142). Tu ulazi i ranije spomenuti problem s Đurinim predavanjima tj. činjenica da su mu branili slobodno izražavanje. Prema njegovim riječima, jedino što ga je malo rasterećivalo životnih problema bila su ta sporna predavanja o psihologiji, a i to su mu željeli oteti. Smatrao je da je razlog tomu bila čista zloba u ljudima kojima je jedini cilj bio da mu naškode i to samo zato jer im je bio 'nesimpatičan'. Njegov kolega Lukačevski bio je sličnog mnijenja i premda je u Lukačevskom vidio *„nešto ružno, mefistofelsko“* (Nehajev, 2012: 90), ipak mu je držao za pravo kada je rekao da oni ne pripadaju u tu sredinu, a čak je i sam to priznao u pismu prijatelju Toši: *„Toša moj, ja ne spada među ove ljude“* (Nehajev, 2012: 122). Đuro nadalje smatra kako društvo u cjelini kojim je okružen priča o velikim stvarima i velikim pothvatima, hvataju se politike i velikih rasprava, a zapravo ne vide dalje od tog svog uskog kruga razmišljanja. *„Možda se oni i zato hvataju tako dalekih ciljeva, jer vide da za sebe i za svoj najbliži okoliš ne mogu postići ni najmanjih, najlakših tečevina“* (Nehajev, 2012: 127).

Negativan utjecaj društva na Đuru vidljiv je i na primjeru njegovih kolega Gračara i Rajčića. Naime, kako je Đuro bio sklon autoanalizi tako je bio sklon i analizi, odnosno, poput Frana Mihaljevića 'okom psihologa' promatrao je svoju okolinu. Kako je jedno vrijeme bio blizak s Gračarom i Rajčićem, imao je priliku upoznati i njihove živote izbliza. Vidio je da je Rajčić, koji je nekada bio jedan od najboljih studenata na sveučilištu, sada postao sklon piću, a spao je i na to da mora svoju ženu moliti za jednu krunu. Gračar je također bio oženjen, imao petero djece i stanovao u jednom malom, skučenom stanu ispunjenom neredom, vikom i bukom, a uz to sve imao je i velike dugove. Đuro se toga, naravno, užasavao: *„jedan je veseo, misleći na to kako bi bilo odsjediti dugove u zatvoru; drugi se ne stidi preda mnom ženu moljakati da mu*

dade par desetaka!....Nije čudo da se opijaju" (Nehajev, 2012: 104). Promatrajući tako njihove obiteljske živote, još više se obeshrabruje i odustaje od bilo kakvog pothvata kojim bi postigao nešto u životu. Prvo od čega je odustao bila je ženidba s Verom. Razmišljao je o tome kako i sam već sada ima dugova, a brak će ih donijeti još više: *„vidio je sebe i nju, stisnute u te sitne prilike, sjetio se Gračara i Rajčićke, svih tih ubogih i propalih ljudi koji su postali ružni i neugodni jer ih je takvima učinila bijeda"* (Nehajev, 2012: 119).

Međutim, Đuro je, osim negativnog utjecaja okoline na njega, uočio da je taj utjecaj obostran, odnosno da i on sam negativno djeluje na okolinu. I dok je takvo razmišljanje samo rezultat depresije i egzistencijalnih problema s kojima se bori na dnevnoj bazi, ipak se nije mogao riješiti osjećaja da svima smeta odnosno, da gdje god dođe, svima pokvari raspoloženje: *„Bože, bože, to je strašno, užasno! Kud god dođem, ja nosim nesreću sebi i drugima"* (Nehajev, 2012: 176), a to spominje i u svome oproštajnom pismu Toši: *„Moj je život ražalošćivao ljude oko mene i bio im na smetnju"* (Nehajev, 2012: 189). Upravo je ovaj osjećaj, uz naravno prisutnost opijata, dovela Đuru do sloma i odluke o konačnom 'bijegu' od ljudi – bijegu u smrt.

3.3. AUTOANALITIČNOST

Autoanalitičnost je bila jedan od temeljnih Nehajevljevih postupaka pri karakterizaciji likova. Bilo je to i gledište koje je, postajući sve popularnije u literaturi, obilježilo prijelaz stoljeća, *„a težište mu je bilo na analizi unutrašnjeg svijeta, promatranog kroz leću ličnog, osobnog pogleda i iskustva“* (Zaninović, 1964: 30). Upravo je to postupak koji je omogućio čitatelju da lika upozna kako izvana, tako i iznutra. Ono što se kod ovakve karakterizacije može očekivati jest široki dijapazon osjećaja i misli glavnih junaka koji su skloni čestoj analizi vlastitih postupaka, a to ide ruku pod ruku s *„dispozicijom duševnih nemira i tragike“* (Zaninović, 1964: 40) koja je tako svojstvena Nehajevljevoj prozi. Nehajev je posvetio mnogo pažnje postupcima svojih likova te problemima koji ih muče, ali nije htio stati samo na tome. On stoga ponire u unutrašnjost svakog svog junaka, istražuje ga, *„ispitujući uzroke koji ga vode propasti“* (Živny, 2012: 215), a zbog toga je upravo on bio taj koji je prvi zakoračio u hrvatsku modernu.

Svi Nehajevljevi likovi koji se podvrgnu autoanalizi, orijentirani su prema prošlosti. Ona ih zaokuplja, ona ih muči, a nekolicinu njih odvodi i u propast. Najčešći razlozi zbog kojih se njegovi likovi odvaže zaći u prošlost jesu nesigurnost u vlastite postupke ili nezadovoljstvo istima, razni utjecaji društva koje pojedincu nameće kojekakva pravila pokušavajući ga promijeniti te ga time nukaju da zađe u sebe i pokuša utvrditi tko je on zapravo te se pita o smislu života. Ovakva razmišljanja redovito likove dovode u stanje ludila, nervoze, izazivaju široki spektar osjećaja negativnog predznaka, ali i vode autodestrukciji.

Prvi u redu likova koji se podvrgavaju autoanalizi jest gospodin Mihaljević. Mihaljević sjedi u dvorani punoj ljudi, ali duhom nije ondje. Njegove misli zaokuplja prošlost, a ona se vraća s osjećajima gorčine, praznine i nečeg nevaljalog. Čovjek je on koji je imao 'oko psihologa' te je sve oko sebe minuciozno promatrao, ali je jednako dobro promatrao i ono što se događa unutar njega. Često je znao *„sa sarkazmom prekoriti sama sebe“* (Nehajev, 1944: 9) te se pitati *„što je on s cijelom svojom formulom života, sa svojim savladavanjem svega oko sebe, sa svojom kritikom i svojim gađenjem sebe samoga“* (Nehajev, 1944: 14), što je s njegovom snagom, njegovim borbama? Ipak, svi njegovi proračuni, *„sav njegov nagon da promatra i da analizira, da pravi studije i bavi se sobom i drugima“* (Nehajev, 1994: 14) pada u vodu. Nakon sve te silne analize, nije više u stanju uživati u onim stvarima koje su mu pružale toliko sreće i davale mir njegovoj duši.

Sljedeći je Fran Mirković. On, nakon što dobije pismo od majke, zapada u krizu. Naviknut na mehanički način života, pobojao se da će pismo to prodrmati do temelja i srušiti bjelokosnu kulu koju je sagradio oko sebe. Javlja mu se i nervoza: *„opet hoćete, da mislim o sebi i o drugima, opet mučite mene i sugerirate mi grižnju savjesti i nervoznost“* (Nehajev, 1944: 20). Uporno se pita što žele od njega, osjeća da je propao pa se pita tko je kriv za to. Počinje razmišljati kako bi se mogao pokrenuti, unijeti nekakve promjene u život, ali onda je uslijedila analiza te on odustaje od nauma. Razmišljao je o tome kako će razgovarati s majkom, zaći opet u isto društvo kao i prije te da će bez obzira na trud opet iz toga izaći poražen. Odaje se piću te u takvom stanju retrospekcijom zaključuje kako je za sve njegove nedaće kriv Veliki Grad. Razmišlja o tome kako je došao u grad, a on ga je zaveo raskoši ulica, velikim brojem stanovnika, ženama i mnogim ljubavima, kavanama, slobodom, užurbanošću. Ali, zaključuje kako je sve to bilo blato, a ne sjaj. Zaključuje kako ga je to blato učinilo robom, učinilo ga žrtvom rutine te mu se sada izruguje zbog toga. Ovo i ovakvo razmišljanje u konačnici Mirkovića dovodi do ludila.

Da je autoanalitičnost bila svojstvena i gospodinu doktoru Hektoru Grančariću, svjedoče i sljedeće riječi: *„naučio se Grančarić nekom čudnovatom hladnom motrenju…u posljednje vrijeme kao da je stekao neki drugi 'ja', - naučio se gledati svoj život sa strane“* (Nehajev, 1944: 61). I premda mu *„'izpitivanje savjesti' (tako je on nazivao razmišljanje o samom sebi)“* (Nehajev, 1944: 54) nije bilo navika, ipak je često znao odlaziti u carstvo maštanja, razmišljati o djetinjstvu i mlađim danima. Sjeća se dana kada je postao doktor, putovanja koje je uslijedilo nakon toga i Klare. Sjećanja ga vode i do očeve smrti te on počinje u svijest prizivati dan kada je razgovarao s majkom o uzroku očeve smrti. Mučilo ga je to. Kao u bunilu, počinje ponavljati svoje riječi i majčine postupke, počinje rekonstruirati taj dan. Često se je uhvatio i kako koraca sobom nekoliko puta dnevno i pita se 'što sada'? Kada utvrdi uzrok očevoj smrti, pada u krizu. Obuzimaju ga sumorni osjećaji, a odaje se alkoholu i kartanju. Uz to sve, stiže mu i pismo od Klare. On opet počinje razmišljati i to o svome odnosu prema Klari, pita se što mu ona znači i što za njega znači njegova obitelj i njegovo društvo. *„Sada pak – iz početka nehoteći, ali kasnije gotovo s nekom zlobnom logikom, stao je razčinjati svoj život“* (Nehajev, 1944: 78). Ta mu je autoanaliza, kao i svim Nehajevljevim junacima, teško padala. Pribjegao je i autoironiji: *„napola umjetnik, napola žurnalista, napola liečnik, - pače i napola čak i muž svoje žene“* (Nehajev, 1944: 79). To ga je sve obeshrabrivalo, crpilo mu snagu za borbu. Razmišljao je i o tome kako bi

se trebao nečime baviti, kako bi trebao Klaru k sebi dovesti, ali ni za što nije imao ni snage ni hrabrosti. I tako je još jednom autoanaliza dovela Nehajevljevog lika do unutarnjeg sloma.

Doktor, još jedan od likova koji je pribjegao autoanalizi, nerijetko je ulazio u raznorazne razmirice sa svojom suprugom, a nakon njih često si je znao govoriti kako se oko toga ne vrijedi uzrujavati. I on se prisjeća svojih mlađih dana te se pita gdje su oni sada. Ipak, većinu misli mu zaokuplja žena. Pita se je li on nju uopće volio kada ju je uzeo za ženu. Pokušava se prisjetiti razloga zbog kojeg je uopće stupio u taj brak. Pita se je li to bila taština, činjenica da ga je Ela dočekivala na vratima ili to što je ona zračila svježinom. Bilo kako bilo, sada mu se ona čini suvišnim dodatkom, osjeća kako su se otuđili jedno od drugoga. Često si u sjećanje priziva njihove svađe, ponovno analizira i svoje i njezine riječi i postupke: *„Ništa i nisi dao! Prevario si me! Zakopao si me u pustoš! Mladost si moju uništio!...sve po četvrt sada više ostajao bi kod župnika i kasnije u seoskoj krčmi“* (Nehajev, 1944: 94). Ponovno se vraća u dane kada su odlučili iz grada doći na selo. Razmišlja o tome kako bi trebao nešto učiniti, ali ne zna kako, kada mu žena, taj 'suvišni dodatak', ubija svaku želju za promjenom. Ovakva razmišljanja dovode ga do potrebe za još dubljim preispitivanjem sebe i svojih postupaka. Tom analizom on zapada u još veće bunilo i nesigurnost: *„Ja sam možda odviše pio – i odviše je zlo shvaćam. Da, ona ima i pravo. Što sam ja njoj dao?...Da li sam kasnije učinio što za nju?...Ali ona je kriva! Zar nije mogla počekati sa svojim prigovorima, dok u meni sazre ta misao, da odemo odavle“* (Nehajev, 1944: 98). Pitanja koja ga muče i koje se stalno pita uvijek su ista. Kao da je upao u limbo pa ne zna u koje smjeru razmišljati. Malo ju voli, malo ju mrzi, malo je ona kriva jer mu stalno prigovara, malo je sam kriv jer se opija. I tako je bilo sve do nesreće, sudara dvaju vlakova. Živci su mu popustili, preplavili su ga dojmovi, ipak, zaboravivši ženu i brašne probleme, upustio se u posao. Više ga nisu proganjale misli o tome što je i kako napravio, a ni pitanja što i kako treba napraviti. Nije više razmišljao o sebi, nego o drugima: *„I ja sam se htio trgnuti van iz svoga života, mislio sam, da je taj život najgori – a eto, tu je stotinu ljudi izlomljeno, mrtvo, ranjeno – prekinuti životi, uništene osnove“* (Nehajev, 1994: 107). To je potrajalo sve dok nije od pokojnika ukrao vrećicu s novcem. Tada postaje opterećen mislima o svom postupku. Je li ga netko vidio? Hoće li netko posumnjati u njega? Zašto ga taj i taj čudno gleda? Uvjerava se kako je to morao napraviti, to mu je bila dužnost i svatko bi na njegovom mjestu to učinio. Razmišlja kako nitko to ne mora saznati, kako će otići u grad i spasiti svoj život. Ta analiza mogućnosti dovodi ga u stanje delirija. Pričinja mu se da je mrtvac 'oživio', da će im sve reći. Nije mogao podnijeti osjećaj krivnje pa odlučuje vratiti novac. Savjest mu je

nakon toga opet čista. Ipak, ponovno analizira vlastite postupke. Pita se zašto nije mogao ideju sprovesti u djelo iako je znao da mu to može promijeniti život. Zaključuje kako se strah u njemu javio, da ga je savjest spriječila da se trgne iz života. Pita se i kako je moguće da je htio postati drugim čovjekom, zanemariti odgoj i sve ono čemu ga je život do sada naučio, otkuda mu se savjest javila. Međutim, ne pronalazi odgovor. Do kraja ga muči jedna misao: *„gdje li je početak toga časa, kad sam tako jako osjetio, da ne mogu van iz sebe samoga…“* (Nehajev, 1944: 119).

U *Godivi*, javlja se jedan zanimljivi slučaj. Naime, osim Gabrića, kao primarnog lika kojeg se u ovom radu analizira, javlja se i pripovjedač u prvom licu, koji daje uvid u jedan, gotovo klinički oblik autoanalize. Nakon što sretne Gabrića te ga on pozove k sebi u Bakar, pripovjedač ponovno analizira cijeli taj događaj, točno tako kako se dogodio: *„Još jednom da progledamo situaciju: ja sjedim zadovoljan kao diete, i uživam u svježini života, simpatiziram sa svakim čovjekom, koji prođe mimo mene…i tu on dolazi, i još iz daleka ja ga vidim…taj čas, što ga opazih, ja sam već pod vlašću našeg susreta – izprva nesviestno osjećam, da će doći k meni, a po tom već i razpoznajem u njem davnoga druga“* (Nehajev, 1944: 127, 128). Pitao se zašto da ide tamo, što se to tamo treba dogoditi i čemu da si kvari dan. Smatra da bi bilo bolje sjesti na parobrod i otići daleko. Ipak, odvažio se na taj pothvat i odlazi u Bakar.

Kako je središte analize ipak Gabrić, pripovijedanje se prepušta njemu. Sa stizanjem noći, koja u ljudima rađa mnoga čuvstva, stigla je i priča o Gabrićevu životu. Retrospekcijom, saznaje se o njegovu životu, a posebice braku i supruzi. Jelena i Gabrić imali su uglavnom sretan brak, dok ga ona nije prevarila s jednim od muškaraca iz njihova stalnog društva. Međutim, do njezina sloma dolazi kada ju je još jedan muškarac iz tog društva pokušao imati za sebe. Ona ga je odbila, ali on je insinuirao na njezin upitni moral što ju je dovelo do psihičkog sloma. Povukla se u sebe, muža odbacivala. On nije znao što se događa, često je propitivao vlastite postupke, razmišljao o tome što je on krivo napravio da se ona sad tako prema njemu ponaša te je svaki trenutak *„morao pitati sebe: Nisam li na smetnju?“* (Nehajev, 1944: 167). Osjećao se strancem u vlastitom domu što je dovelo do toga da mu dušu obavije mrak. Što je više razmišljao o tome gdje je on pogriješio, to je više padao u depresiju i očaj, gubio se u svojim razmišljanjima i utočište tražio u prošlosti, ali nije ga bilo. Nije se mogao riješiti nekakve neobjašnjive krivnje i stalno se pitao *„zašto sam ja najednom postao tako strašan njoj – tako biedan sebi? Kako je došlo do toga skoka u bezdan? Pretražio sam skrovišta našeg zajedničkog živovanja u prošlosti…ali nisam našao ukletog talismana, koji je nad nas doveo sudbu“* (Nehajev, 1944: 168). Razmišljanja su se pretvorila u opsesiju, opsesiju da sazna gdje je nastala pogreška i tko ju

je počinio. Ponovno i ponovno rekonstruira svoje postupke prema njoj, svoje riječi, ali dolazi do zaključka da je ovo izvan njega, da se, ono što se dogodilo, dogodilo samo njoj. I opet je uslijedila autoanaliza, ali istraživanjem prošlosti, ipak, ne pronalazi ništa. Do odgovora na pitanje konačno je došao kada mu je supruga na samrti sve priznala.

Autoanalizom bavio se i Dr. Stanko Banović. Prije onog prijelomnog događaja kada otkriva da je Stanko Ljubibratić (čovjek kojemu se sudi) zapravo njegov sin, Banović se bavio promišljanjima o svakodnevnim životnim problemima, o poslu, financijama, djeci, supruzi i ljubavnici. Međutim, taj odlazak u sudnicu, na nagovor gospođe Line, dao je novi slijed njegovim razmišljanjima. Poput svih Nehajevljevih likova, počinje kopkati po svojoj prošlosti ne bi li ovome kaosu oko njega, ali i u njemu, dao nekakav smisao. Najprije se sjeća kako je uopće završio s Milkom (Stankovom majkom), ali i kako je od nje otišao. Dugi niz godina nisu se čuli, a onda je uslijedilo ovo: Stanko Banović ima još jednog sina, za kojega nije ni znao, a kojemu se sada sudi kao običnom kriminalcu. Banovića u prvi trenutak obuzima osjećaj ponosa, upravo zbog tog još jednog sina. Razmišlja o tome kako ga je Milka i krstila njegovim imenom, ali i o tome kako se taj Stanko ima pravo prezivati Banović. Tada, krišom pogleda odraz svoga lica u ogledalcu svoje supruge i uviđa njihove sličnosti: *„jest, jest, kosa je žuta, ali sve ostalo na obrazu Stanka Ljubibratića…sve je moje, sve moje!“* (Nehajev, 1944: 293). Tada ga počinje obuzimati nervoza i on bježi iz sudnice. Štoviše, bježi i iz grada u obližnje seoce jer ga ondje nitko ne poznaje, nitko ga neće pitati ništa, a to je ono što on želi. Poput tipičnog Nehajevljevog junaka, on bježi od ljudi, povlači se u sebe i svoja razmišljanja. Autoanalizom, utvrđuje da je čitav njegov život bio obična laž. Ni njegov prvorođenac nije bio prvorođenac jer je postojao taj Stanko Ljubibratić. Tada ga obuzima osjećaj krivnje. Iako sam, pokušavao se opravdati sam sebi: *„Što sam ja napokon kriv? Da mi je 'ona' barem ikad što rekla, da mi je pisala“* (Nehajev, 1944: 297), ali što je više razmišljao to mu više ta njegova opravdanja nisu držala vodu. Razlog tomu bio je taj što Banović nije uspijevao sa sebe otresti tu činjenicu da je Ljubibratić, njegov sin prvorođenac, postao kriminalac – razbojnik i ubojica: *„Postao je tat, džepar, provalnik, razbojnik, ubojica!“* (Nehajev, 1944: 298). Banović se sada pita otkuda je Stanko baštinio taj nagon kriminala, zločinstva. Sve dublje i dublje zalazio je u svoje misli, *„htio bi, da 'razčlani sve'“* (Nehajev, 1944: 299), ali što je više razmišljao to je više uviđao da izlaza nema. Sav napet i na rubu sloma živaca, želio je zaplakati od nemoći da promijeni situaciju, da promijeni tok koji je sudbina uzela, ali nije mogao. Javljao mu se osjećaj gađenja, gorčine. Počinje, kao u bunilu, razmišljati o svojoj očinskoj dužnosti, o tome što bi bilo ispravno napraviti. Međutim, čini se kao

da mu krajnji cilj nije bio postupiti kao jedan otac i učiniti sve što je u njegovoj moći da spasi sina od sigurne kazne koja ga čeka, nego zapravo postići nekakvo iskupljenje za sebe i svoje ranije postupke, odnosno očistiti svoju savjest i smiriti nervozu koja ga je obuzela i koja ga je izbacila iz njegovog mirnog, obiteljskog i poslovnog, života. Nadalje, razmišlja i o tome kako bi Stanko reagirao da sazna za svog oca, boji se njegove osude te odlučuje zatajiti cijelu stvar, a problem riješiti podmićivanjem. Sada više ne svaljuje krivnju na sebe, nego na njega, govoreći da je Ljubibratić sada već odrastao čovjek i kao takav morao je znati bolje. Međutim, ponovno se prisjećajući onih fizičkih sličnosti među njima, uviđa da su oni zapravo u potpunosti isti (ne samo fizički). Shvaća da je i sam takav – zadobio je Linu tako što je 'ubio' Milku, potkradao je dioničare na burzi, falsificirao bilance, ostavio brojne obitelji bez hrane i krova nad glavom. Drugim riječima, uviđa da je i sam zločinac: *„i ja sam zločinac – samo po zločinu došao sam do svojega položaja. Jest, ja sam pravi otac Stanka Ljubibratića“* (Nehajev, 1944: 302) te da je on taj koji je sinu u nasljeđe dao taj nagon kriminala. Tada mu se na oči spustio mrak, u ušima mu je počelo zujati. Sve više i više mučile su ga misli o tom nasljeđu, razmišljao je o tome je li to prenio i drugoj svojoj djeci. Zaključuje da mu nema izlaza ni opstanka u tome gradu te ne mogavši se nositi s takvim teretom i tolikom krivnjom, sjeda na vlak i odlazi zauvijek.

Ipak, najbolji i najiscrpniji prikaz unutrašnjosti lika Nehajev je postigao u romanu *Bijeg*, zbog kojeg je – kao što je već spomenuto – upravo Nehajev bio prvi koji je zakoračio u hrvatsku modernu. Roman koji se proteže na dvjestotinjak stranica obiluje unutarnjim monolozima glavnog junaka Đure Andrijaševića, njegovim ispitivanjima savjesti, njegovim kopkanjima po prošlosti, promišljanjima o vlastitim postupcima, ali i onim tuđima koji su se na njega odrazili. Kroz ovakvu autoanalizu, Đuro zapravo propituje uzroke koji su uzburkali njegovu dušu, potresli njegove živce, doveli ga do stanja nervoze i ludila, odnosno, koji su izvršili snažan negativan utjecaj kako na njegov vanjski tako i na njegov unutrašnji život te ga, konsekventno, doveli do propasti.

Đurina autoanalitična razmišljanja mogla bi se okvirno podijeliti u tri kategorije: razmišljanja o Veri i braku s njom, razmišljanja o financijskim problemima te razmišljanja o poslu, kolegama i problemima koji su došli s tim. Sve navedene kategorije za Đuru su predstavljale svojevrsne okove koji su mu priječili daljnji napredak te ga doveli do konačnog sloma.

Što se tiče Vere i braka, Đuro se kod njenih roditelja obvezao da će ju uzeti za ženu kada svoje školovanje privede kraju. Prisjećajući se svojih početaka s Verom, poput pripovjedača u noveli *Godiva*, Đuro svoj prvi susret s Verom opisuje klinički: *„Đak Đuka Andrijašević u trećoj godini sveučilišta i gospođica Vera Hrabarova upoznaju se i zaljube. Gospođici je dvadeset i jedna, đaku dvadeset i jedna i po. Ljubav, priznanje majci. Dozvola dopisivanja…“* (Nehajev, 2012: 19). I premda je ovo sve u početku zvučalo prilično obećavajuće, stvari se nisu baš odvijale onako kako ih je Đuro (zanesen mladenačkom ljubavi) bio zamislio. Pod utjecajem raznih životnih okolnosti koje su se na Đuru negativno odrazile, mladi intelektualac, inače hipersenzibilan i slab sa živcima, počinje shvaćati svoje obećanje Veri kao obavezu, kao čelični prsten oko vrata koji se svaki dan sve više steže i sve ga više guši. Konsekventno, počinje se udaljavati od Vere, odgađati svršavanje nauka (jer je iza toga trebala uslijediti ženidba), a počinje odbijati poslati joj običan dopis. Zbog toga je osjećao i grižnju savjesti pa se je imao potrebu pravdati sam sebi, navoditi razloge za koje je mislio da zaista opravdavaju to što još nije održao svoju riječ, ali je u dubini duše znao da su to samo izlike kojima se zavaravao i tješio. *„U dnu duše govorilo mu je nešto: to nije nikakvo rješenje, ti samo odgađaš stvar…“* (Nehajev, 2012: 18). Prevrćući po svojoj prošlosti i analizirajući postupke njezinih roditelja, Đuro je uvidio da ga Verina majka uopće ne voli, nego ga samo trpi zbog Vere. Zbog toga je i sam počeo osjećati kako on nije dovoljno dobar za nju, mučile su ga misli o tome pa se počeo povlačiti u sebe i gotovo u bunilu izgovarati uvijek istu rečenicu: *„Što se ti, pokvareni, izmoždeni čovječe usuđuješ kao zločinac ulaziti u njen nepristupni svijet! Tko ti daje pravo da djevici mutiš spokojnost duše?“* (Nehajev, 2012: 40, 41). Kada se konačno odvažio otići u kuću Hrabarovih i opravdati svoje postupke, nije se baš proslavio. Kasnije je sjedio u svojoj sobi te je analizirajući i vlastite i tuđe postupke, vraćao si u svijest cijeli taj događaj. On se sada već odigravao pred njegovim očima poput kazališne predstave. Prisjećao se kako je 'stara' govorila jako ozbiljno, kao u kazalištu, kako je uredila stvari tako da Đuro i Vera ne mogu ni na trenutak sami ostati, ali i kako se on sam *„negdje kukavno morao priviđati kod toga razgovora“* (Nehajev, 2012: 64). Što je više razmišljao i analizirao to mu se cijela stvar sve više gadila. Razmišljao je o tome kako je uložio četiri godine života u tu obavezu prema Veri, a sada njezini roditelji to žele uništiti pitanjima o egzistenciji, ali Đuro smatra da je sve to laž: *„njima je na umu da mi je otmu, da me ponize, pritisnu u kut“* (Nehajev, 2012: 69). Osjećaji koji su se u njemu budili kao rezultat ove autoanalize prostirali su se od zgražanja nad postupcima Hrabarovih koji žele ugušiti njihovu ljubav pa sve do autoironije. Ovakva analiza često je znala završiti samoprijekorom: *„budala koja je vjerovala da se život dade uopće učiniti nečim snošljivim“* (Nehajev, 2012: 70), bijesom,

očajem i osjećajem beznađa. Zbog toga mu je često i na pamet padala ideja ili možda točnije rečeno podsvjesna želja da raskine zaruke s Verom, ali i takva razmišljanja su uvijek završavala samoprijekorom. Život mu postaje nesnošljiv. Ovakve misli proganjale su ga i u snu i na javi. U jednom trenutku ne može zamisliti život bez Vere, a u drugom ga opet proganjaju misli o teškoj financijskoj situaciji u kojoj se nalazi i o tome kako Veru neće moći financijski uzdržavati. Da bi stvar bila gora, počeo je razmišljati i o Gračaru i Rajčiću te uspoređivati svoj i Verin budući život s njihovim životima. U međuvremenu, ni Vera mu se više nije smjela javljati. Đuro je zbog toga pao u depresiju te je po cijele dane samo sjedio u svojoj sobi i razmišljao o tome kako da uredi cijelu stvar. Muče ga misli o tome kako su Hrabarovi sigurno Veri našli prosca koji će moći skrbiti za nju, dok je Đuro s druge strane samo bijednik koji joj ništa ne može pružiti. Roditelji su je zbog toga odveli u Štajersku, a Đuro je samo mislio kako je to bilo zato da ju što više udalje od njega. Koliko god da je sjedio i razmišljao, analizirao i opravdavao se, svaki takav njegov napor završavao se mišlju da on nije dovoljno dobar za Veru, da gdje god dođe samo ražalosti ljude i da je najbolje da odustane jer će i sebi i njoj time donijeti više štete nego koristi.

Osim Vere i bračne obaveze prema njoj, njegova razmišljanja zaokupljale su i misli o vlastitoj lošoj financijskoj situaciji te o svome poslu i odnosu s kolegama. Razmišljanja o teškoj financijskoj situaciji bila su usko vezana uz Veru. Kada god bi u svojim mislima prebirao po mogućim argumentima koje bi dao gospođi Hrabar, Đuro bi uvijek dolazio do zaključka kako se od njegove plaće ne da živjeti. I cijelu svoju financijsku situaciju analizirao je gotovo klinički. Razmišljao je o tome kako je kao đak u Beču dobro živio s istom količinom novca koja mu sada nije dostatna za život. Mislio je i na to kako se često zaduživao kod majke (koja ni sama nema novaca), a cijelu financijsku situaciju dodatno je pogoršala ta nesretna smrt strica Tome iza koga nije ostalo ništa osim dugova. Kako je počeo piti, tako se polako počeo sve više zaduživati i kod svoje stanodavke i kod kelnerice u krčmi u koju je stalno zalazio. Razmišljanja o dugovima nisu mu davala mira: *„Ovaj mjesec već sam u deficitu sa stanom i jelom; drugi mjesec taj će se deficit povećati; što će biti onda? Morat ću uzeti novac na mjenicu – i neću moći da otplaćujem; tako će se u godinu-dvije nagomilati toliko duga, da se moje prilike ni kasnije…neće poboljšati“* (Nehajev, 2012: 115). Mislio je kako će tu novčanu situaciju poboljšati ako bude živio s majkom te da će mu se tako troškovi smanjiti, ali ni to nije išlo po planu. Stalni rezultat i ovakvih analiza bio je očaj i stanje beznađa. Uz to sve, bio je prisiljen posuđivati novce od kolega koje nije podnosio i tako se ponižavati. Općenito, analizirajući svaki svoj odnošaj s kolegama s kojima je radio u školi, uvijek je dolazio do zaključka kako mu svi žele naškoditi jer im je iz nekog razloga

nesimpatičan: *„Što sam ima ja, bože moj, kriv?...Ne, ne puste me naprijed. Samo malo hoćeš da se razbadriš, da oživiš – ne daju ti“* (Nehajev, 2012: 132). I oni su mu postali nesnosni, nije podnosio njihovu blizinu, želio je da ga svi puste na miru: *„Ah, da se samo makne od mene“* (Nehajev, 2012: 164). Nemogućnost da bude u društvu kolega s kojima se nije slagao, dovela je Đuru i do fizičkog obračuna s Lukačevskim: *„Nisam se mogao oteti da ga ne udarim“* (Nehajev, 2012: 167), a taj događaj ga je i kasnije u mislima progonio. Razmišljajući o svojim postupcima kaže: *„Mrzio sam ga onaj čas – udario sam ga – i sad to izmirenje! Ne mogu više ni da budem lud kako hoću – ni propasti mi ne daju“* (Nehajev, 2012: 174). I još jednom, analiza vlastitih postupaka i sagledavanje života u cijelosti, junaka ovog romana dovode u stanje ludila, nervoze te ga dovode do želje za što bržim okončanjem života.

Uza sve ovo, valja i napomenuti da je Nehajev autoanalizu, koja je bila temeljni postupak u njegovim književnim djelima, u ovom romanu posebno istaknuo ubacujući elemente epistolarnog romana te romana-dnevnika. Iz Đurinih dnevničkih stranica (koje je pisao u Zdencima i u Senju) doznaje se mnogo o njegovu životu, a posebice o njegovom odnosu s Verom. Međutim, vrhunac autoanalize Đure Andrijaševića predstavlja njegovo oproštajno pismo prijatelju Toši. Ondje je Đuro, na svega dvije stranice sažeo cijeli svoj život i svoje dojmove te ga time i zaključio. Pismo je puno refleksija o tome kako je cijeli život ražalošćivao druge i bio im na smetnju. Svoje najveće životno poglavlje – ono o Veri – zaključuje sa svega četiri riječi: *„I Vera se udala“* (Nehajev, 2012: 189), a priznaje i kako je cijeli život bježao od ljudi, ali i od sebe. I iz krčme, koja mu je potkraj života bila jedino utočište, je potjeran. Jedini izlaz koji je vidio jest smrt. Opisuje i svoja razmišljanja o tome tko je kriv što je njegov život išao takvim putem i što je tako završio, ali tu zagonetku nije riješio.

Kao što je vidljivo, svim Nehajevljevim likovima bila je svojstvena autoanaliza, a ona je obuhvaćala svaki onaj događaj ili događaje koji su lika u pitanju doveli do navedenih stanja beznađa, nervoze, ludila, očaja, ali i do autodestrukcije. Razlog takvoj analizi likova (poniranje u njihov unutrašnji svijet) bilo je potaknuto Nehajevljevim razmišljanjem da se jedino upoznavanjem unutrašnjeg svijeta lika, mogu odgonetnuti, a u konačnici i shvatiti, uzroci i razlozi koji su svakog od njegovih junaka doveli do onakve sudbine kakvu im je Nehajev pripisao.

Na ovo Nehajevljevo razmišljanje nadovezuje se Kierkegaard, koji smatra da je svaki čovjek *„misterij koji cijeli život pokušava odgonetnuti vlastitu enigmu i razumjeti samog sebe“*

(Golubović, 2008: 259). Pojedinci su, prema Kierkegaardu, skloni čestom postavljanju pitanja o smislu života, a kako je ono marginalizirano, to je dovelo do toga da *„pojedinac ne zna kojim putem krenuti u nastojanju da se ostvari“* (Golubović, 2008: 263). To je vidljivo i u Nehajevljevoj prozi. Naime, svi se likovi izravno ili neizravno pitaju ovo pitanje, uvijek traže nešto više. U svojim refleksijama pitaju se što su do sada postigli, zašto im se događa to što se događa, kako su uopće došli ovdje, čemu uopće živjeti, i sl. Postavljanjem toga pitanja, likovi ili dolaze do nekakvog odgovora koji im sugerira da ovo što sada imaju nije im dovoljno te se javlja nezadovoljstvo vlastitom egzistencijom, a likovi padaju u stanje očaja ili ne dolaze ni do kakvog odgovora, ali je rezultat isti.

Kao primjer ističe se protagonistica u noveli *Iz neznanog kraja*. Nakon što joj je suprug nestao u ratu, a sredstva za život su postala nedostatna, osjeća se izgubljeno, izmoreno, iscrpljeno. Pita se: *„Čemu i takov život, bez radosti…i zašto Bože moj, zašto da upravo ona tako trpi?...zašto je baš njoj određeno, da se tako bez radosti muči?...U što prolazi moja mladost?“* (Nehajev, 1944: 227, 228, 229).

Đuro Andrijašević se isto tako u svojim čestim promišljanjima o Veri i o njihovom budućem životu zajedno znao pitati *„od čega živjeti?“* (Nehajev, 2012: 17). Razmišljao je o tome kako mu profesorska plaća nije dostatna za život, a već i sada ima dugove koje mu stvara samo školovanje. Isto se je tako, kasnije kada su ga životni problemi još jače stisnuli i kada je osjećao još veći teret na svojim leđima, u pismu Toši dotaknuo nekih egzistencijalnih pitanja kao što su: *„Jesam li ja kriv što sam dosada išao preko granica koje nam pruža naše društvo, ili je tomu kriv tko drugi“* (Nehajev, 2012: 122). Kao i drugi likovi, nastoji utvrditi koji je ga je slijed nesretnih događaja doveo ovdje gdje se sada nalazi i kako se iz toga izvući. Razmišlja o tome kako on ne traži mnogo od života, želi samo da si ne mora brojati zalogaje i razmišljati o tome hoće li sutra uopće imati za kruh. Ne treba mu ni bogatstvo ni luksuz, samo želi da ne mora zapinjati na svakom koraku. Uz to sve, pita se i *„hoću li se kad izvući odavle, hoće li se to promijeniti?“* (Nehajev, 2012: 123).

Ovakvo stanje beznađa likove na neki način i paralizira te ih onemogućava da se iz te beznadne situacije i izvuku. Pitanje o smislu života *„može (se) uvijek kontradiktorno okrenuti u negaciju egzistencije i dovesti do nihilizma“* (Golubović, 2008: 262), ali i do pomisli o njegovu kraju.

Fran Mirković, Hektor Grančarić, Đuro Andrijašević, Žena i Stanko Banović neki su od Nehajevljevih likova koji eksplicitno izražavaju svoje misli o kraju i svoju želju za dokidanjem patnje koja ih razdire iznutra, ali i izvana. Fran Mirković tako je u groznici ludila i zaslijepljen bijesom prema Velikom Gradu koji ga je provukao po blatnim svojim ulicama i pokazao mu dno dna, počeo mahnito trčati gradom i vikati *„Uzmi me! Uzmi me!"* (Nehajev, 1944: 51) obraćajući se Gradu kao živom biću i tražeći od njega da mu uzme život. Isto tako, kada se odao piću i pao u dugove, kada su ga nervoza i razdražljivost počele obuzimati, bojao se ostajati sam *„osjećajući, da bi se mogao ubiti"* (Nehajev, 1944: 36). Gospodinu doktoru Hektoru Grančariću ova pomisao također nije strana. Kada primi pismo, u jednom od svojih trenutaka ispitivanja savjesti izjavljuje da ga je, kada je prije dva mjeseca primio pismo od Klare, bijeda vlastita života u trenutku bacila na koljena te je *„pomišljao na samoubojstvo"* (Nehajev, 1944: 61). Žena je, isto tako, potpuno izmorena životom i nedaćama koje su je snašle, priznala da ju je *„misao na smrt mučila"* (Nehajev, 1944: 228). Dr. Stanko Banović također, zbog nemogućnosti da se nosi s novonastalim okolnostima te razmišljajući o tom nagonu kriminala kojega je prenio na najstarijeg sina, a moguće i na ostalu djecu, u stanju nervoze i ludila ne uviđa izlaz iz tog problema pomišlja *„ja se moram ubiti, mora me nestati"* (Nehajev, 1944: 303) jer *„i smrt je samo spas iz ovoga pakla"* (Nehajev, 1944: 301).

Iz sličnih razloga i Đuro Andrijašević priželjkivao je skorašnji kraj. Prizivao je taj svršetak života koji bi mu pružio konačnu utjehu i konačan bijeg od svega što ga je tijekom njegova kratkog i slabo proživljenog života tištalo. Svaku obavezu i svaki problem zakapao je u sebi s mišlju *„čekati svršetak"* (Nehajev, 2012: 32), a i svaka njegova unutarnja rasprava završavala je tim riječima. Prvi puta Đuro eksplicitno izražava želju za smrću kada sazna da ga je Vera napustila i otišla s drugim u Štajersku. Tada, *„prvi put dođe mu u svijest misao o smrti"* (Nehajev, 2012: 136). Odaje se piću, provodi noći u gostionici u kartanju s Jaganom i misli samo o tome kako treba propasti. Uviđa da je ostao sam, nema *„ni doma ni rođaka"* (Nehajev, 2012: 164), uviđa da mu je život prazan i pust i želi samo da već jednom završi. Želi da više ne mora misliti, razgovarati sam sa sobom, nositi se sa svojim problemima, želi da prestane svaki problem, svaka misao, želi prestati postojati. Povlači se iz društva i ne izlazi ni iz sobe ni iz svog kreveta. Želi samo zaspati, ne ustati nikad više. Smatra da ljudima donosi samo nesreću te da sve što dotakne – pokvari. *„Propasti, propasti, što prije…da te nitko ne gleda, da moraš bježati od svih, da možeš crknuti nepoznat i neoplakivan"* (Nehajev, 2012: 177). Andrijaševiću je sada već jedina misao bila prekinuti sa tim svojim žalosnim i gorkim životom, pa se počeo i psihički

pripremati na taj konačni odlazak. Osjeća kako ga more zove, a on njemu, kao živom biću (poput Hektora Grančarića), odgovara da neće dugo čekati jer on će skoro doći.

3.4. AUTODESTRUKTIVNOST

Autodestruktivnost je *„želja ili ponašanje, koje je povezano sa suicidom, samoozljeđivanjem te riskantnim ponašanjima ili ponašanjima opasnim po život“* (Hannila, Purjo, 2013: 5). Razlozi ovakvom ponašanju brojni su i variraju od pojedinca do pojedinca. Najčešći su emocionalni stres, suicid u obitelji, nizak dohodak, obiteljski problemi, nisko samopouzdanje, napadi na ego pojedinca te nemogućnost prilagodbe životnim zahtjevima kao rezultat nedostatka dostatnih individualnih i socijalnih resursa. Drugim riječima, do autodestruktivnog ponašanja dolazi kada se čovjekov život nađe na tzv. 'mrtvoj točki', a izlazak iz takve situacije čini se kao nemoguća misija.

Autodestruktivnost je usko vezana uz autoanalizu, ali i uz egzistencijalna pitanja, a takva povezanost omogućila je Nehajevu da i to bezbolno implementira u svoja prozna djela. Naime, prema Hannilu i Purjou autodestruktivne misli nestaju kada pojedinac dobije priliku malo detaljnije razmisliti o svojoj životnoj situaciji, odnosno kada se podvrgne autoanalizi. Doduše, ovo se kod Nehajevljevih junaka pokazalo kao netočna tvrdnja i to zahvaljujući ranije spomenutoj filozofiji egzistencijalizma. Promatrano s toga aspekta, različite vrste mentalnih problema, zlouporaba štetnih supstanci, iznimno stresni događaji ili autodestruktivno ponašanje mogu biti shvaćeni kao manifestacije jednog većeg ljudskog fenomena – frustracije u potrazi za smislom (tzv. 'egzistencijalna frustracija'), osjećaja unutarnje praznine ('egzistencijalni vakuum'), i beznačaja. Rezultat je takvog fenomena očaj i to takav koji dovodi pojedinca u 'slijepu ulicu' iz koje se čini kao da ne može pronaći izlaz. To se događa i kod nekih od Nehajevljevih junaka. Međutim, Nehajev kao da im i sam uopće ne dopušta da se izvuku iz takve situacije. Oni su uvijek fokusirani na nedostatke, smetnje i probleme u svojim životima, ali i u sebi samima što onda uništava svaki pozitivan aspekt njihova života i onemogućuje njihovu sposobnost da stvore određenu distancu između sebe i svojih problema. On toj nekolicini pojedinaca koji su tragično završili kao da hotimično nabacuje teret na teret kako bi vidio koliko su snažni, kako bi saznao koliki teret mogu podnijeti. Ili pak, što je vjerojatnije, Nehajev želi vidjeti koliko će točno trebati jednom njegovom 'ručno stvorenom' intelektualcu da se slomi pod pritiskom, odnosno želi pokazati i dokazati koliko su zapravo slabi i ništavni u usporedbi s jednim tako velikim i ponekad sadistički nastrojenim gigantom kao što je život.

Prema Baumeisteru i Scheru, postoje tri konceptualna modela autodestruktivnosti, a to su primarna autodestrukcija, kompromis i kontraproduktivne strategije, a razlikuju se s obzirom na njihov varirajući stupanj namjere.

3.4.1. PRIMARNA AUTODESTRUKCIJA

Primarna autodestrukcija uključuje *„one ljude koji se promišljeno i namjerno ozljeđuju…oni koji pripadaju u ovu grupu najčešće namjerno biraju postupke za koje znaju da će im nanijeti štetu“* (Baumeister, Scher, 1988: 13). To je najteži stupanj autodestrukcije, a uključuje samoubojstvo. Hannila i Purjo navode tri razloga koja mogu uzrokovati ovakav čin, a to su prethodni pokušaji samoubojstva, prisutnost mentalnih poremećaja (posebice poremećaja raspoloženja) te prisutnost, odnosno zlouporaba štetnih supstanci. Kao što se već može primijetiti, Nehajev je iskoristio sve od navedenoga kako bi svoje likove doveo do ruba te ih onda i gurnuo preko njega.

Fran Mirković prvi je kandidat za prikaz. Iako kod njega nije bilo opetovanih pokušaja samoubojstva, postojali su određeni mentalni poremećaji i to poremećaji raspoloženja (kako je ranije konstatirano). Bio je sklon nervozi, bunilu, ludilu, živio je u *„vječnom drhtaju živaca“ (*Nehajev,1944: 45), a sve zbog jednog majčinog pisma. U groznici ludila, a pod utjecajem štetnih supstanci, odlučuje okončati život, stoga *„prigne se, zguri i čučne na sred tračnica“* (Nehajev, 1944: 52) i zadobije smrtonosni udarac. Sve što je ostalo iza njega bila je osmrtnica u bečkim novinama na kojoj je pisalo da je *„medicinar F. M. žrtva prevelikog užitka alkohola i vlastite neopreznosti pao pod električni tramvaj i izdahnuo za par sati u bolnici“* (Nehajev, 1944: 52).

Ista kombinacija učinaka i Đuru Andrijaševića otjerala je u prerani grob. Nemogućnost da se nosi s problemima te sklonost rezignaciji sa svime što mu život baci pred noge, kao i nesposobnost da donese odluku o promjeni u kojoj ću ustrajati, koje će se čvrsto držati, učinili su svoje. Đuro je na svojim leđima osjećao ogroman teret. Osjećao je da ga nešto guši i tražio je izlaz. Ovdje u sliku ulazi i simbol mora – te beskrajno velike površine koja mu je nudila točno ono što je tražio: prestanak boli, prestanak patnje, prestanak svih briga i obaveza, jednostavno – prestanak. Drugim riječima, zvala ga je u smrt. S jedne strane, more je za Đuru simboliziralo ono što se i u njemu samom nalazi: *„bio je kao ogroman spomenik pokopanih svih nada, smrvljenog*

svega veselja“ (Nehajev, 2012: 119), dok mu je s druge strane nudilo mir, spokoj, tišinu i prestanak: *„tu je mir…more šuti i zakapa sve…koliko ljudi, koliko stvari leži tu pokopano, bez straha da će ikad izići na površinu, na život! I smrt mora da je jednako tiha“* (Nehajev, 2012: 136). Dotučen životom i problemima, a pod utjecajem alkohola, odlučuje se odazvati na taj poziv mora. Iako Đuro u tom trenutku nije bio baš priseban i nije ni obične misli mogao oblikovati u rečenice, u jedno je ipak bio siguran: duboko u njemu postojala je slutnja nečeg tamnog, nečeg teškog što je moralo biti učinjeno. Zbog toga, u društvu jedinog prijatelja Jagana, zakoračio je u more. To mu je bio prvi pokušaj samoubojstva, doduše neuspješan. Ipak, tim postupkom zadovoljena su sva tri razloga koja mogu dovesti do samoubojstva, a koje navode Hannila i Purjo. Naime, uz ovaj prethodan pokušaj samoubojstva, bolest živaca (kao prisutnost mentalnog poremećaja) i slabost duše te uz prisutnost alkohola, Đuro je ponovno odlučio okončati svoj još neproživljeni život. U tom naumu ovaj je puta i uspio. Potjeran iz krčme, koja mu je potkraj života postala dom i utočište, a rezigniran sa svojom odlukom, piše prijatelju Toši oproštajno pismo u kojem mu govori kako jasno vidi da treba umrijeti jer osjeća da samo smeta svima. Govori mu kako ga more zove, ali kako ga nije imao hrabrosti odmah poslušati jer smrt nije laka. Uz posljednju želju (da popuši cigaretu), stoji i priznanje da mu je taj čin zapravo bio bijeg – i od ljudi i od samoga sebe. I uspio je pobjeći.

Ono što se također javlja kod Nehajevljevog junaka jest ideja, odnosno vjerovanje da on u sebi nosi tzv. 'klicu sloma / propasti': *„tragika je njegova najsubjektivnija, jer on se bori sa samim sobom i onom klicom propasti koja je u njemu“* (Zaninović, 1964: 29). Nehajevljevi junaci itekako su svjesni ovih 'okova' koji ih sputavaju. Štoviše, oni ih koriste kao nekakvu olakotnu okolnost. Smatraju da je to nešto što im je imanentno i da oni, koliko se god trudili, nikada neće uspjeti razbiti te okove, odnosno smatraju da im je suđena propast. Dakle, tu 'klicu sloma' koriste kao izliku da odustanu od borbe i prepuste se sudbini, a često i da okončaju život. Prema tome je i tipičan Nehajevljev junak samo *„izraz tragičnih nemira modernog čovjeka, nervoznog, tjeskobnog i umornog, koji je ovu baštinu primio u naslijeđe, pa nije imao dovoljno snage, ni bioloških uvjeta, da aktivnošću ispuni život“* (Zaninović, 1964: 40).

Fran Mirković tako je, prije samoubojstva, pokušavao otkriti tko je kriv za to što je njegov život krenuo putem koji njemu nije odgovarao, tko je kriv što mu se sve to događa. *„Da li odgoj njegov, vruća krv i nagla narav?“* (Nehajev, 1944: 36). Kao što je vidljivo iz citata, glavni čimbenici na listi osumnjičenih su upravo oni koji se steknu rođenjem ili odgojem, dakle, nešto što je urođeno, nešto što mu je u krvi. Klica sloma koja ga je i gurnula preko ruba. Smatrao

je da mu je sudbina jednostavno takva, a *„kada se je opet uvjerio o svom fatumu, o nepromjenljivom uništavanju, koje se nastavlja svaki dan i koje ga čeka do svršetka“* (Nehajev, 1944: 44), počeo se pitati čemu sve to i što to njemu treba, da se pati i muči i lomi pod okovima iz kojih se ionako neće moći izvući. Prizivao je kraj, neka dođe što prije, a onda je prvi puta u životu odlučio sam odrediti slijed svoje sudbine i bacio se pod tramvaj.

Gospodin doktor Hektor Grančarić također je jedan od Nehajevljevih likova koji u sebi nosi nešto što ga vuče u propast, što ga dovodi do sloma. I premda on nije od onih likova koji su pribjegli samoubojstvu kao bijegu, kao konačnom izlazu, vjerovao je da se protiv onoga što je u njemu ne može boriti: *„no eto, on je tako slab, te ne može ni da išto učini protiv toga“* (Nehajev, 1944: 80) te se jednostavno odlučuje prepustiti struji neka ga nosi poput 'dužice' koju je vidio kako pluta na onoj gromadi od mora, kako se prepušta valovima neka ju nose: *„gle – to sam ja – pomisli Grančarić“* (Nehajev, 1944: 85). Kako je smatrao da je preslab da se odupre tome zlu i toj klici sloma što je u njemu, *„zadovolji se time, što je u sebi vidio žrtvu nečega slabo poznatoga i nejasnoga*“ (Nehajev, 1944: 81). On također, kao i Mirković, smatra da je to nešto što mu je urođeno, da je njegov otac također to nosio u sebi, a da ga je ta klica sloma na kraju i koštala života: *„mi smo prvi, koji smo pali žrtvom dodira s tim, što dolazi iz daljine…ja (sam) morao pasti, jer prvi uviek padaju u bitci“* (Nehajev, 1944: 84). I premda si Grančarić nije oduzeo život, smatrao je da je to u njemu, a možda je samo čekalo da izađe.

Gabrić je isto tako vjerovao da u njemu postoji nešto što ga je bacilo na koljena, natjeralo da dotakne dno. Autoanalizom je pokušao utvrditi o čemu se radi (kao i ostali likovi), želio je pronaći taj 'ukleti talisman' odnosno, otkriti tu *„pogrješku u svojoj duševnoj strukturi*“ (Nehajev, 1944: 148), ali nije išlo. Kao i obično, odgovora nije bilo. Ni njega to nije dovelo do samoubojstva, ali je došao do spoznaje. Štoviše, smatrao je on da je i njegova supruga Jelena zbog tako nečega prerano dočekala kraj. I njoj je to bilo urođeno. Rođena je u svijetu u kojem su muškarci određivali vrijednost žene, a ona je bila niska. Žena je bila samo komad mesa: *„kao što smo nekad vještice vezali na magarce i bičevima gole tjerali – tako i sad šibama svojeg otrovanog, barbarskog gospodstva ubijamo sve, što je u ženi dobro“* (Nehajev, 1944: 179, 180). To je bila ta klica sloma / propasti koju je Jelena nosila u sebi. Bila je žena.

Kod Dr. Stanka Banovića, sama pomisao da u sebi nosi tu klicu sloma / propasti, izaziva nervozu, podrhtavanje živaca, samoprijezir, krivnju i ludost. Razmišljajući o tome što je njegova sina Stanka dovelo u ovakvu situaciju, da u sudnici bude tuženi, a ne tužitelj, pita se: *„imadu li*

pravo oni, koji drže, da je svemu ovakvom zlu kriv zao odgoj, družtvo i 'milieu'?" (Nehajev, 1944: 298). Pita se otkuda taj nagon zločinstva u njegovu sinu, od koga je to naslijedio? Nakon propitivanja sama sebe, zaključuje: *„to je 'ono'"* (Nehajev, 1944: 300). To 'ono' zapravo je ta klica sloma o kojoj se govori, ono što je u krvi, što se baštini rođenjem i od čega se ne može pobjeći, a neizbježno vodi u propast. Shvativši to, Banović se počinje okrivljavati. Smatra da je on taj koji je na Stanka prenio to zlo jer ipak je Stanko: *„'krv od moje krvi'"* (Nehajev, 1944: 301) i zaključuje: *„ja sam u baštinu dao svomu prvorođencu onaj nagon zločina, onu klicu umorstva"* (Nehajev, 1944: 302). Zbog krivnje koju osjeća, ne vidi kako može dalje nastaviti dok njegov sin plaća robijom krivnju njegove krvi.

I Đuro Andrijašević bio je sklon ovakvim razmišljanjima. Konkretnije, i on je smatrao kako je njegova sudbina unaprijed bila određena, kako je on rođen bez sreće te da se zbog toga i ne isplati boriti da nešto promijeni jer ionako mu nisu ni uspjeh ni sreća zapisani u zvijezdama. Ondje mu je zapisana samo propast, ali kako kaže Jagan: *„proti tomu nema lijeka"* (Nehajev, 2012: 158). Andrijašević i Jagan bili su najbolji prijatelji, a nakon Jaganova odlaska Đuro se, osjećajući slom u duši, zatvorio u sobu i nije izlazio iz nje. Nije želio ni o čemu razmišljati, ali mu je ipak u misli dolazila Vera i sve ono što je ona morala pretrpjeti zbog njega, *„ali uvjerenje o sudbini, koja ga je nefaljeno stigla i kojoj nije sam kriv, nije mu dalo da se kaje i da žali za izgubljenim životom"* (Nehajev, 2012: 186, 187). Te su ga misli proganjale, a bile su popraćene i halucinacijama. Đuro, koji je poput svakog tipičnog Nehajevljevog junaka bio hipersenzibilan, to nije mogao podnijeti te se odlučuje na smrt. U oproštajnom pismu priznaje kako je i razmišljao što je to u njemu što ga je dovelo do te odluke, kakva je to klica sloma u njemu koja ga je odvela u propast: *„je li moj odgoj, što su me učili pjesnikom i literatom i dali mi zahtjeve kojih život nije mogao ispuniti? Je li ljubav za Veru koja se nije mogla dobro svršiti radij bijede i siromaštva moje službe? Jesu li ljudi oko mene – taj mali grad, zloban i sitničav? Je li alkohol, sanjarenje, slabost živaca, bolest duše?"* (Nehajev, 2012: 190). Odgovora naravno ne pronalazi. Jedino u što je siguran jest da mora okončati život. Tako će se jedino umiriti, a da Đuro odista posjedovao tu 'klicu propasti' i da mu kraj nije mogao biti drugačiji, potvrđuju ove Jaganove riječi: *„Ovaj će najprije od nas u tminu. Na njegovu je licu napisao da će umrijeti mlad"* (Nehajev, 2012: 177).

3.4.2. KOMPROMIS

Kompromis je slučaj *„u kojem osoba doslovno i svjesno čini kompromis u situaciji…osoba bira određenu opciju koja za nju ima određenu korist, ali također ima potencijal načiniti štetu osobi“* (Baumeister, Scher, 1988: 15). U ovaj tip autodestruktivnosti ulaze alkoholizam, pušenje, kockanje i sl. Fran Mirković, Hektor Grančarić, Doktor i Đuro Andrijašević likovi su koji su pokušali riješiti svoje probleme ovakvim kompromisom.

Fran Mirković je već od ranijih dana, bio poznat po tome što se u teškim trenutcima u svome životu najčešće okretao uvijek istom 'drugu' – alkoholu. Svaki puta kada bi neki od njegovih pothvata bio neuspješan, obuzeo bi ga bijes i slabost te bi se on prepustio alkoholu. Cijele dane provodio bi ili u krevetu ili na lokaciji stan – gostionica. Drijemao bi i pušio preko dana, a noći 'zalijevao' pićem. Želio je barem na trenutak ugasiti onu vatru u sebi koja ga guši, koja mu stvara bol i nervozu. *„Upao je u dugove i stao se mučiti radi novaca*“ (Nehajev, 1944: 35). To ga je dovelo do stanja nervoze i razdražljivosti te pomisli da bi si mogao učiniti nešto nažao. *„Opijao se dan na dan, drhtao od duševne zime u svojoj sobi za spuštenim zastorima, pušio cigaru za cigarom, sjedio sate i sate u kavani“* (Nehajev, 1944: 43). Živci su mu postali bolesni, bježi od kuće i opet se opija i karta i iščekuje kraj. Mislio je da će mu sav taj silan alkohol i razuzdan život donijeti zaborav, smirenje živaca, ali upravo suprotno. *„Što je više pio, Fran Mirković sve je jasnije prodirao u tragiku svojega života“* (Nehajev, 1944: 48). To ga odvodi u stanje delirija, a u konačnici i u smrt.

I Hektor Grančarić, potaknut teškom financijskom situacijom i novim razočaranjima koja su svaki dan pristizala, *„Grančarić se naučio i piti…kartao sa svojim družtvom“* (Nehajev, 1944: 67). Jedan od tih njegovih 'drugova' bio je i Ivan Piljak. On je po ovom pitanju bio nalik Grančariću. Često je i kod njega dolazilo do toga da se *„zaleti…u vrtlog zabava, bacajući težko skupljene novce, ubijajući noći i noći, živeći tako, kao da bi imao da umre odmah poslije toga“* (Nehajev, 1944: 68). I on je od alkohola želio zauzvrat dobiti zaborav. Želio je zaboraviti glad i bijedu i sve one udarce koje mu je život zadao. Ali kao i obično, alkohol je samo produbljivao tugu i otvarao dušu sve više i više.

Doktor je, kao i ostali likovi, potaknut životnim (konkretnije bračnim) problemima, pokušao pronaći bijeg u alkoholu i dugim noćima provedenim u karanju, samo kako bi odgodio povratak kući, ženi i uvijek istim prigovorima koji su ga dočekivali već na vratima: *„sve po*

četvrt sata više ostajao bi kod župnika i kasnije u seoskoj krčmi" (Nehajev, 1944: 94). On više nije mogao podnijeti te silne prigovore, te uvijek iste riječi koje je i unaprijed čuo, prije nego bi ih ona izrekla. Smatrao je da mu je alkohol potreban kako bi to lakše podnio: *„sada, priznaje sam, gotovo mu već i treba ta izvjestna doza alkohola"* (Nehajev, 1944: 96). On je svjestan toga da je alkohol loš i da to što toliko pije nikako nije dobro (ni za njega, ni za nju): *„Što se opijam, zlo je"* (Nehajev, 1944: 99), ali on jednostavno bez toga ne može.

Đuro Andrijašević također je bijeg najprije tražio u ovakvom tipu autodestrukcije. Iscrpljen stalnom borbom sa živcima i mislima o obavezi prema Veri, sputanosti na poslu te financijskim problemima kojima se nije nazirao kraj, odao se piću. Jedino je u alkoholu vidio smisao i smatrao je da jedino alkohol može savladati sve njegove probleme. Smatrao je da *„tomu ne odoli ništa. Ne treba ni fantazije ni osjećaja"* (Nehajev, 2012: 70), dovoljno je samo ispijati čašu za čašom i gledati kako te pretvara u potpuno drugog čovjeka i kako te trza iz 'ružne sadašnjosti'. Međutim, što je više pio to je više uviđao ironiju svoga života te osjećao osamljenost i gorčinu. Zbog toga mu je bilo još teže, a želja za alkoholom proporcionalno je rasla. Kako su mu se naoko nerješivi problemi redali jedan za drugim i Đuro se pomalo naučio provoditi dobar dio dana kartajući s društvom u gostionici u koju se kasnije i preselio. Provodeći svoje dane tako, kartajući duboko u noć, kući se vraćao umoran pa je sutradan duže spavao. To mu je omogućavalo da skrati trenutke koji su ga tjerali na *„borbu s vlastitim mislima"* (Nehajev, 2012: 127). Počinjao je sve više i više piti, a takvom životu lako se podavao. Jedino društvo koje mu je odgovaralo bio je Jagan. Međutim, nakon Jaganova odlaska, Đuro se selio iz krčme u krčmu i to po mogućnosti izvan grada jer ga tamo nitko ne poznaje. Kako se bojao biti sam (jer je znao da će ga tada preplaviti misli s kojima se ne može nositi), društvo mu je činio tkogod bi zašao u krčmu. Nije mu smetalo ni po sto puta slušati iste priče i iste šale, samo da se ne mora boriti s vlastitim mislima. *„Opijanje postalo mu fizičkom potrebom…navečer nije mogao da spava ako bi došao kući trijezan"* (Nehajev, 2012: 187) jer bi ga tada proganjale halucinacije. Zato se i omamljivao, kako bi otupio iznutra i prestao osjećati. Alkoholom je htio svladati živčane napetosti. Bez vina više nije mogao izdržati, a u najlucidnijem trenutku svoga života, samo nekoliko trenutaka prije smrti (u svom oproštajnom pismu), objasnio je i zašto je posezao za takvim sredstvima: *„bio sam propao sasvim, bez spasa. Svadio se sa svim ljudima, bježao od njih i stidio ih se. Mučili su me kao Krista, ispili mi krv. Opijao sam se, da ne moram misliti na sebe; postao sam propalica, da mogu pobjeći od života. I Vera se udala"* (Nehajev, 2012: 189).

Na koncu priznaje i kako mu je alkohol davao snagu i hrabrost koju inače nije imao: *„Ali moram piti treba snage za smrt“* (Nehajev, 2012: 190).

3.4.3. KONTRAPRODUKTIVNE STRATEGIJE

Kontraproduktivne strategije konceptualni su model autodestruktivnosti koji *„uključuje takav način samoporažavajućeg ponašanja u kojem osoba niti želi niti predviđa štetu koju mu ono može donijeti…osoba slijedi poželjni rezultat, ali bira strategiju ili pristup koji joj se obija od glavu i proizvodi suprotan rezultat od željenoga“* (Baumeister, Scher, 1988: 17).

Savršen primjer ovakve kontraproduktivne strategije opet se pronalazi kod Nehajevljeva najuspješnijeg lika, Đure Andrijašević. Naime, Đuro se je, iscrpljen od života, a u jednom od onih svojih rijetkih trenutaka kada je odlučio preuzeti brigu za vlastitu egzistenciju, odlučio na jedan pothvat – napisati dramu. Đuro je tražio nešto što će ga u potpunosti obuzeti i zanesti, što će mu okupirati sve slobodno vrijeme te mu omogućiti da izdrži *„svu prazninu života“* (Nehajev, 2012: 85). A bila je to književnost. Đuro je napisao dramu pod nazivom *Revolucija u Ždrenju*. Kao što stoji u uvodnom dijelu ovoga poglavlja, njegova namjera nije bila nanijeti sebi bilo kakvu štetu, samo je slijedio željeni rezultat. Napisao ju je kako bi se iskazao, želio je postići ugled i zadobiti poštovanje okoline, a u konačnici i trgnuti se iz života, dati mu nekakav smisao. Međutim, način na koji je to učinio uzrokovao je neuspjeh drame. Naime, pisao je o ljudima iz svoje okoline i pri tome ih negativno karakterološki ocrtao: *„smiješni su, strašno smiješni. To valja opistai, iznijeti, narugati im se od srca“* (Nehajev, 2012: 146). Drugim riječima, pristup koji je odabrao proizveo je suprotan učinak od onog željenoga. Ljudi o kojima je pisao prepoznali su se u djelu i djelo doživljava neuspjeh. Rezultat, međutim, nije bila samo neuspjela predstava, nego je Đuro Andrijašević time u potpunosti izopćen iz društva. A da bi cijela stvar bila još gora, Đuro je u toj drami uvidio i autoironiju: *„Ta to sam ja…to su moje misli i moja bijeda…znao je da nema snage završiti; konac morao bi biti nemio, morao bi značiti propast junakovu. A nekako se bojao da u mislima napiše to proroštvo za sebe“* (Nehajev, 2012: 134, 135). I ovo je bio sam jedan u nizu neuspjeha koji su junaka ovog romana doveli do propasti.

Izvan navedenih, postoje i drugi načini autodestrukcije, a to su nebriga za sebe, povlačenje u sebe, odvajanje od društva, prepuštanje 'mašinalnom' načinu egzistiranja, i sl. Tako je, npr., Fran Mirković bio taj koji se prepustio 'mašinalnom' načinu života jer je mislio da će se tako udaljiti od svih drugih koji su mu u život unosili nemir i to počevši s majkom i njezinim pismom koje je odlučio pročitati da ga se što prije riješi i izbriše ga iz života *„kao što je izbrisao sve, što ga je bunilo, dok nije od svega ostalo jedino mašinalno hodanje od kuće na sveučilište, iz sveučilišta u gostionicu, odatle u kavanu – i tako dalje i uvijek“* (Nehajev, 1944: 23). Grančarić je, poput Đure Andrijaševića, zapostavio svoj fizički izgled, prestao *„da s užitkom reda svoju frizuru“* (Nehajev, 1944: 58), nije ga brinulo previše to što nema pacijenata, a kasnije je i odustao od namjere da bude liječnik. *„On je uobće malo pitao sebe, kako će živjeti kasnije“* (Nehajev, 1944: 72). Slično njemu, Žena je nakon što joj je muž otišao u rat, postala nemirna i počela lutati hodnicima, zapadala u tupost i držala se kreveta jer su joj smetale sve one stvari koje su joj pružale radost kada joj je suprug još bio kod kuće. Pomalo je zapostavljala djecu, razgovore s prijateljicama, brige i obaveze oko doma. Što je vrijeme više prolazilo, to je ona bivala sve gore i gore. Gotovo se potpuno udaljila od djece: *„djeca ju gledaju preplašenim očicama – i ona ih odpravlja od sebe“* (Nehajev, 1944: 228), koja su već sada hodala u prnjama. Ona sama *„nije dospievala ni da se uredi – kad joj je dječačić obolio od ospica, morala je od sebe tjerati misao, da bi i bolje bilo, da svi pomru“* (Nehajev, 1944: 227). Postajala je sve slabija i sve se više udaljavala od društva te padala u depresiju. I Đuro Andrijašević je, zapadajući sve dublje i dublje u duševnu krizu, počeo zapostavljati sebe i svoj izgled, a to je i sam primjećivao: *„ove dvije godine…sam se već odvikao paziti na sebe, pače se i ne brinem da li mi je košulja čista“* (Nehajev, 2012: 161). Sigurno je za konstatirati da kako se Đurino duševno stanje mijenjalo, tj. postajalo sve gore tako je rasla i njegova nebriga za sebe. Kada je ostao bez posla, novca i Vere i preselio se u krčmu, njegov fizički izgled više ni njegovom oku nije bio ugodan. S crvenim, podbuhlim licem, neurednom kosom i bradom koju odavno nije obrijao sam sebi pričinjao se kao teško bolestan čovjek. I bio je bolestan – bolestan na živce, a upravo ga je ta bolest odvela u preranu smrt. Posljednjih dana svoga života zatvorio se u sobu i nikoga nije primao. Bio je to vrhunac njegove duševne krize, a popraćen je i posljednjim opisom njegova fizičkog izgleda: *„cipele mu bijahu poderane, a na hlačama visile su zamazane niti na rubovima. Rublje se bilo izderalo, a nešto je zaplijenila i prijašnja gazdarica; na odijelo nije ni mislio“* (Nehajev, 2012: 186), koji je bio ekvivalentan njegovu psihičkom stanju te je kao i njegova razmišljanja i postupci nagoviještao skorašnji kraj.

4. ZAKLJUČAK

Tema ovog rada bila je prikaz autoanalitičnosti i autodestruktivnosti na predlošcima koje su činila Nehajevljeva djela, konkretnije, roman *Bijeg*, novele iz zbirke novela *Veliki grad* te novela *Onaj žutokosi*. Kako je teorija egzistencijalizma usko vezana uz naslovne probleme, ona je također dobila svoje poglavlje u ovom radu.

Autoanaličnost, kao temeljni Nehajevljev postupak u karakterizaciji likova, nastala je kao rezultat želje autora da prikaže tipičnog čovjeka njegova vremena. Naime, intelektualac je to koji se nalazi u sredini u koju se nikako ne može uklopiti, ponajviše jer se sam ne želi podati socijalnom konformizmu. *„Nehajevljev lik izražava i temeljnu duhovnu dispoziciju moderne sa svim njezinim proturječnim očitovanjima: nervozom, nemirom, sklonošću autoanalizi, osjećajem nemoći i bijegom od života“* (Nemec, 1998: 48). Tipičan Nehajevljev lik, hipersenzibilan kakav jest, uvijek u sebi ima ili nekakvu sanjarsku crtu, 'silnu snagu fantazije' pa se često prepušta snatrenju ili pak ima 'oko psihologa' pa je sklon gotovo kliničkoj analizi i autoanalizi, često se prepušta kontemplaciji, a sva ta misaona previranja u djelima su eksplicitno izražena i to uglavnom uz pomoć *ich-forme*, a u *Bijegu* čak i uz pomoć elemenata epistolarnog romana i romana-dnevnika.

Kao uvod autoanalitičnosti i autodestruktivnosti obrađena je teorija egzistencije, konkretnije slojevi / načini egzistencije i to onako kako ih vidi Sören Kierkegaard, otac filozofije egzistencije. Naime, kroz Kierkegaardovu teoriju, većina protagonista ovih djela podijeljeni su u dvije skupine – na estete i etičare. U estete, kao one ljude koji nisu preuzeli brigu za vlastitu egzistenciju, ali i one koji su u stalnoj potrazi za nečim novi, svojim postupcima se tako ubrajaju Fran Mirković, Hektor Grančarić, Gabrić te ponajviše, Đuro Andrijašević. U etičare, s druge strane, kao ljude koji su preuzeli brigu za vlastitu egzistenciju i kojima ne upravljaju izvanjske okolnosti, ubrajaju se prije svega Doktor iz novele *Doktorova noć*, a ponekad i Gabrić pa čak i Đuro Andrijašević. U ovom poglavlju obrađen je još jedan aspekt Kierkegaardove teorije egzistencijalizma, a to je odnos društva i pojedinca pri čemu je prvo negativno okarakterizirano. Kao pojedinci koji su bili u konstantnoj borbi s društvom i normama koje to društvo nameće te koji su i sami bili svjesni tog negativnog utjecaja mase na pojedinca ističu se Fran Mirković, Hektor Grančarić, a ponajviše Đuro Andrijašević, kod kojega se pojavljuje i situacija u kojoj sam lik smatra da je štetan za društvo.

Autoanalizi bili su skloni svi Nehajevljevi junaci, a ona ih je često dovodila u stanje nervoze, ogorčenosti, samoprijezira, autoironije i ludila. Od autoanalitičnosti su gotovo neodvojivi egzistencijalni problemi, a posebice egzistencijalna pitanja koja su mučila većinu likova, a na koja nisu mogli pronaći adekvatan odgovor. To ih je nerijetko vodilo u stanje beznađa, zbog čega su onda posezali za raznim oblicima bijega koji su se odrazili u autodestruktivnim mjerama. Drugim riječima, nemogućnost junaka ovih proznih djela da pobjegnu od svojih misli, nemogućnost da napuste tu svoju sklonost refleksiji i hladnoj autoanalizi, ali ponajviše nemogućnost da se fokusiraju na pozitivne umjesto negativnih misli, to sve uz prstohvat karakteristika tipičnog 'suvišnog čovjeka'[1] dovelo je do takvog spoja sastojaka koji su neizbježno vodili Nehajevljeve junake u autodestrukciju.

Međutim, ono što je potpomoglo likovima da se odluče na ovakve postupke bilo je i uvjerenje da u sebi nose tzv. 'klicu sloma / propasti', koju su primili u naslijeđe (dakle, radi se o nečemu s čime su rođeni i od čega ne mogu pobjeći) pa cijeli svoj život vide kao unaprijed zapisani slijed događaja koji neizbježno vode u propast. Jedini zaključak im je bio da se protiv toga ne mogu boriti, a jedina preostala opcija bila je rezignacija te pokušaj olakšavanja toga puta u propast kroz razne oblike autodestruktivnog ponašanja. Neki od likova koji su vjerovali da u sebi nose tu klicu sloma bili su Fran Mirković, Hektor Grančarić, Gabrić i supruga mu Jelena, Stanko Banović te, naravno, Đuro Andrijašević. Ovakav zaključak do kojeg su dolazili autoanalizom i minucioznim prekapanjem po prošlosti nukao je likove na prepuštanje životu i njegovim strujama te na jednostavno čekanje svršetka.

Što se tiče same autodestrukcije, Nehajevljevi junaci u autodestruktivnim postupcima uvijek su vidjeli nekakav oblik bijega – bijega od problema, obaveza, uskogrudnih malograđana, društva uopće, a ponekad i od samog života. Poglavlje o autodestruktivnosti podijeljeno je na tri manja podpoglavlja, a podjela je načinjena s obzirom na studiju Roya Beumeistera i Stephena Schera u kojoj autori autodestruktivna ponašanja dijele u tri konceptualna modela - primarna autodestrukcija, kompromis i kontraproduktivne strategije. Primarna autodestrukcija je u esenciji samoubojstvo. Samoubojstvo, doduše, nije bio prvi izbor nijednog od Nehajevljevih likova, kod nekih nije uopće ni bio izbor, ali nekim junacima poput Frana Mirkovića i Đure Andrijaševića to

[1] *„riječ je o talentiranim sanjarima, ljudima značajna intelektualnog potencijala, ali koji zbog imanentnih slabosti nisu dorasli problemima praktičnog života i zahtjevima sredina u kojoj djeluju. Njihova je osnovna značajka pasivnost, preosjetljivost, egoizam, neurotičnost, nesposobnost konformističke socijalizacije, predisponiranost za poraz“* (Nemec, 1998: 48)

je bio jedini izlaz. Nadalje, kompromis kao model autodestrukcije karakterizira biranje one opcije, odnosno onog postupka za kojeg čovjek smatra da će mu pomoći dok pri tome ignorira njegove negativne učinke. Konkretnije, ovdje je najčešće ulazio alkoholizam. Alkohol je likovima, koji su bili izmučeni i slomljeni od života, koji su sada već oboljeli na živce i koji su zapali u stanje beznađa i očaja do te mjere da su već i fizičku bol počeli osjećati, pružao zaborav i bijeg, a Đuri Andrijaševiću čak i lažan osjećaj hrabrosti koja mu je trebala da skoči u smrt. Uz alkoholizam ovdje se ubrajaju pušenje, kockanje i sl. Likovi koji su posezali za ovakvim oblicima autodestrukcije bili su Fran Mirković, Hektor Grančarić, Doktor i Đuro Andrijašević. I konačno, kontraproduktivne strategije predstavljaju one postupke koje osoba čini kako bi stigao do nekog željenog (najčešće pozitivnog) rezultata, ali pristup koji bira kako bi to ostvarila onaj je pogrešan zbog čega dolazi do rezultata suprotnog od očekivanog. Primjer lika koji je podlegao ovakvoj autodestruktivnoj strategiji jest Đuro Andrijašević. Pisanjem svoje drame / komedije *Revolucija u Ždrenju*, želio je postići ugled, postati uvaženi član društva, postati centar zbivanja te na neki način trgnuti se iz života, ali kako je to odabrao učiniti tako što je negativno karakterološki ocrtao članove zajednice kojoj je toliko želio pripadati, rezultat je bio suprotan od očekivanog. Naime, Đuro Andrijašević izopćen je iz društva, a uz to sve uviđa i ironiju svoga života. To ga je dovelo do drugog, a potom i prvog tipa autodestruktivnosti, odnosno, odvelo ga je u preranu smrt. Uz navedene, postojali su i drugi načini autodestrukcije, a očitavali su se u nebrizi za samoga sebe, povlačenju u sebe i – konsekventno – odvajanju od društva, prepuštanju životu da te nosi.

Sve u svemu, ova analiza pokazala je koliko je kompleksan i napredan (barem za onodobne prilike) bio Nehajevljev rad, a posebice je pokazala koliko je svako njegovo djelo slojevito te i to da su sva njegova djela bila mnogo više od same 'povijesti jednog našeg čovjeka'. *„Nehajev je spoznao da ima nečega magičnog u tim rezigniranim intelektualcima jer se u nutrini njihove duše nalaze još neistraženi krajolici“* (Armanda, 2010: 174). Štoviše, analiza je pokazala i dokazala zašto je upravo druga faza Nehajevljeva stvaralaštva bila najvažnija, najplodonosnija i najuspješnija te zašto je upravo Milutin Cihlar Nehajev bio taj koji je među hrvatskim književnicima prvi zakoračio u razdoblje moderne.

5. POPIS PREDLOŽAKA I LITERATURE

PREDLOŠCI

Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Povijest jednog našeg čovjeka. Školska knjiga. Zagreb. 2012.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Doktorova noć*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Godiva*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Iz neznanog kraja*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Onaj žutokosi*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Poloneza*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Veliki grad*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

Nehajev, Milutin Cihlar. *Zeleno more*, u: Nehajev, Milutin. *Pripoviesti*. Hrvatski izdavalački bibliografski zavod. Zagreb. 1944.

LITERATURA

Armanda, Lucija. *Putovanje kao bijeg od stvarnosti kod Nehajevljevih intelektualaca*, u: *Dani Hvarskoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol.36 No.1 Travanj 2010.

Baumeister, Roy F. Scher, Stephen J. *Self-Defeating Behavior Patterns among Normal Individuals: Review and Analysis of Common Self-Destructive Tendencies*, u: *Psychol Bull.* 104(1). American Psychological Association. Srpanj, 1988.

Golubović, Aleksandra. *Od egzistencijalne nedoumice do filozofije egzistencije u S. Kierkegaarda*, u: *Obnovljeni život*, Vol.63. No.3. Listopad 2008.

Hannila Pyry. Purjo Timo. *Self-Destructive Behavior and Suicide Prevention in Adolescence: An Existential and Meaning-Centered Perspective*. Dallas. Texas. SAD. 2013.

Jelčić, Dubravko. *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne. Naklada Pavičić. Zagreb. 2004.

Nemec, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945. godine*. Znanje. Zagreb. 1998.

Nikolić, Sonja. Trinajstić, Nenad. *Milutin Cihlar Nehajev – hrvatski književnik i kemičar*, u: *Senjski zbornik*, Vol.33 No.1 Prosinac 2006.

Zaninović, Vice. *Milutin Cihlar Nehajev*, u: Nehajev, Milutin. *Ogledi i članci, pripovijest, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 81, Matica hrvatska – Zora. Zagreb. 1964.

Živny, Mirjana. *Sažetak: književnopovijesna i književnoznanstvena obilježja djela*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Povijest jednog našeg čovjeka. Školska knjiga. Zagreb. 2012.

INTERNETSKI IZVORI

Self-Defeating Behavior. 29. lipnja 2010. < http://www.psychwiki.com/wiki/Self-Defeating_Behavior > (23. svibnja 2015.)